

**СПЕЦИЈАЛНИ РЕЗЕРВАТ ПРИРОДЕ
„КЛИСУРА РЕКЕ ТРЕШЊИЦЕ“
ЉУБОВИЈА**

**ПЛАН УПРАВЉАЊА ЗА ПЕРИОД
2016-2025
УПРАВЉАЧ
Центар за природне ресурсе
„НАТУРА“**

Садржај

СПЕЦИЈАЛНИ РЕЗЕРВАТ ПРИРОДЕ „КЛИСУРА РЕКЕ ТРЕШЊИЦЕ“ ... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.	
ПЛАН УПРАВЉАЊА, 2016-2025. .... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.	
САДРЖАЈ.....	1
УВОД.....	4
ИСТОРИЈАТ ЗАШТИТЕ	6
САДРЖАЈ ПЛАНА УПРАВЉАЊА.....	8
УРЕДБА О ЗАШТИТИ СПЕЦИЈАЛНОГ РЕЗЕРВАТА	9
ПРИРОДЕ “КЛИСУРА РЕКЕ ТРЕШЊИЦЕ”	9
1. ПРИКАЗ ГЛАВНИХ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ, КАО И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА	14
Белоглави суп	14
Флора.....	18
Фауна инсеката	21
Фауна риба	22
Фауна гмизаваца	23
Фауна сисара.....	23
Геолошке и геоморфолошке карактеристике.....	24
Водни ресурси	25
Клима	25
ГЛАВНИ КОРИСНИЦИ ПРИРОДНИХ БОГАТСТАВА И ПРОСТОРА У РЕЗЕРВАТУ.....	26
2. ОЦЕНА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА	26
3. ПРЕГЛЕД КОНКРЕТНИХ АКТИВНОСТИ, ДЕЛАТНОСТИ И ПРОЦЕСА КОЈИ ПРЕДСТАВЉАЈУ ФАКТОР УГРОЖАВАЊА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА.....	26

4. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА, УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ВИЗИЈА	27
5. АНАЛИЗА И ОЦЕНА УСЛОВА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ЦИЉЕВА УСЛОВИ – (PESTEL) СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
SWOT АНАЛИЗА	29
ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ У ОКРУЖЕЊУ.....	30
7. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНО - ИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА	32
8. ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ НА ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ, РАЗВОЈУ И УНАПРЕЂЕЊУ ПРОСТОРА	33
ШУМЕ И ШУМАРСТВО	33
ДИВЉАЧ И ЛОВСТВО	35
ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ И ПОЉОПРИВРЕДА.....	36
ВОДЕ И ВОДОПРИВРЕДА.....	38
МИНЕРАЛНЕ СИРОВИНЕ И РУДАРСТВО	38
ТУРИЗАМ.....	38
РУРАЛНИ РАЗВОЈ	41
10. АКТИВНОСТИ НА ПРОМОЦИЈИ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЂЕНОГ ПОДРУЧЈА	43
11. СТУДИЈСКА (ИСТРАЖИВАЧКА), ПРОГРАМСКА, ПЛАНСКА И ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И АКТИВНОСТИ	43
12. ОБЛИЦИ САРАДЊЕ И ПАРТНЕРСТВА СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ, И ДРУГИМ ВЛАСНИЦИМА И КОРИСНИЦИМА НЕПОКРЕТНОСТИ	44
13. АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА СА ДИНАМИКОМ И СУБЈЕКТИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА И НАЧИН ОЦЕНЕ УСПЕШНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ .	46
ДИНАМИКА РЕАЛИЗАЦИЈЕ.....	46
СУБЈЕКТИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ.....	48
ОЦЕНА ЕФЕКТА И УСПЕШНОСТИ ПРОГРАМА	49
14. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА ЗА ИЗВРШАВАЊЕ ПОВЕРЕНИХ ПОСЛОВА УПРАВЉАЊА ЗАШТИЂЕНИМ ПОДРУЧЈЕМ И НАЧИН ЊИХОВОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА	50

„Опстанак колоније белоглавог супа у Ваљевско - подринским планинама је успешна грађевина моје породице, дуг према генерацијама природњака са ових простора и велика инвестиција за одрживу будућност. Трешњица и колонија птица је опстала и нарасла и у ратним временима деведесетих и успешно се бранила од човека. Ми смо само помогли, јер се птице најбоље чувају кад се не чувају. Заправо тумарајући Ваљевским планинама раних деведесетих на Повлену од сељака сам први пут чуо причу о страшним орлушинама које „упрте“ јагње и лете ка кањону. Тада је било и сељака и стоке у планинама и живота у колибама и сточара и радости и за људе и за птице. Потражио сам тада савет Саше Маринковића орнитолога српског и са групом Ваљеваца основали смо у септембру 1992 године у Ваљевоу, Фондацију за заштиту белоглавог супа „Gyps fulvus“. Тада је у Трешњици било шест одраслих птица, каменолом, и велика претња опстанку. Рад, визија, филантропија и Божија помоћ донели су нам успех. Данас најсевернија колонија у Европи има око 50 птица и опстала је упркос лошим људима, креозану, босанском рату, климатским променама. Добро је победило зло.

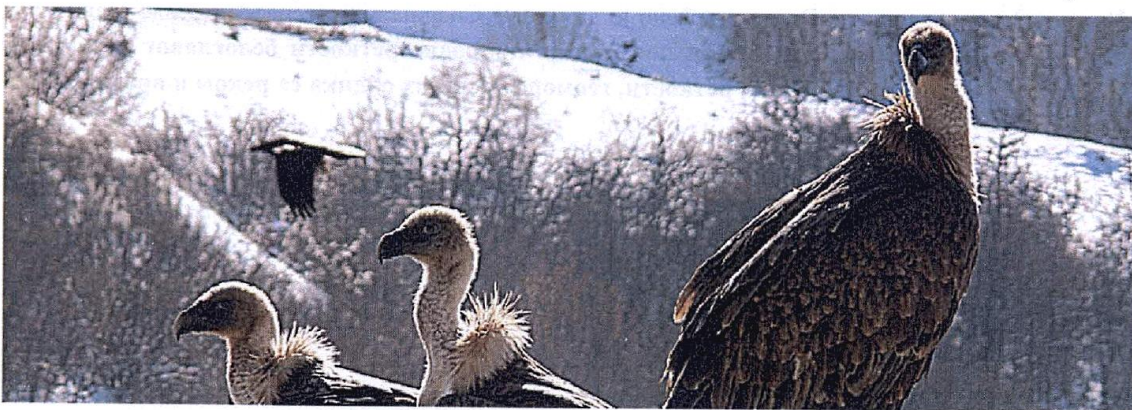
Захвалност дугујем људима који су са мном подизали резерват, Зорици Срећковић данас мојој супрузи, ваљевској дами која је калдрму заменила шаторима у дивљини, сину Ивану-најмлађем ренџеру, Влади Додовићу са којим сам се окумио, Драгану Ђекићу ренџеру који је инвентар НАТУРЕ и бројној фамилији Вучићевић из Грчића која брине о птицама преко 30 година.

Данас смо сви ми ФАМИЛИЈА заштитара које стручно надзире Браца Грубач, највећи.

Верујем у опстанак и добре људе. Имам веру и визију. Придружите се у ланац.

Спасли смо НЕБЕСКОГ ЧИСТАЧА ПРИРОДЕ а он је спасао нас.“

Синиша Митровић

УВОД

Подручје клисуре реке Трешњице, са обронцима Бобије и другим масивима у оквиру Ваљевских планина, представља јединствену геоморфолошку, предеону и биолошку целину на подручју

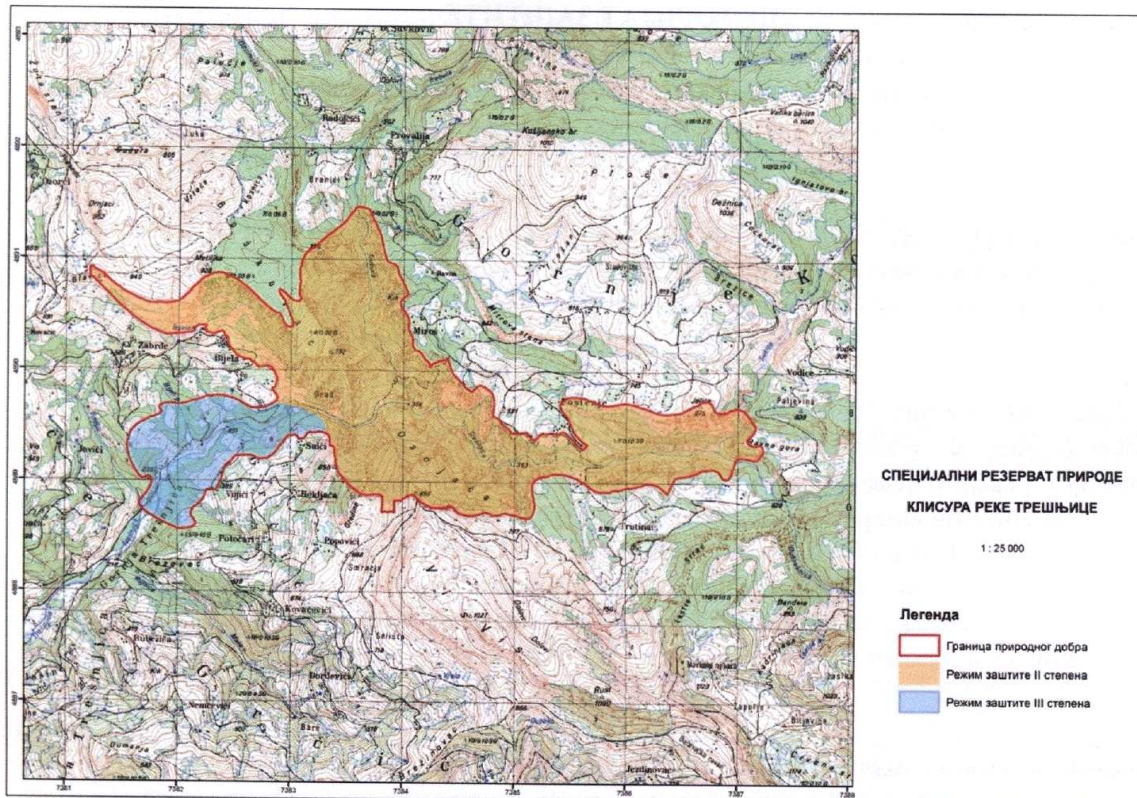
Западне Србије, услед чега је успостављена заштита на националном нивоу, уз увршћивање у националну еколошку мрежу и Емералд мрежу. Подручје има и међународни значај. Проглашено је као значајно подручје за птице (ИВА; 2000 године).

Специјални резерват природе “Клисура реке Трешњице” стављен је под заштиту Уредбом Владе Републике Србије (“Службени гласник РС”, бр. 50/95) основни текст на снази од 21/08/1995 и установљен за заштићено природно добро од изузетног значаја и сврстава се у прву категорију заштите као Специјални резерват природе.

Укупна површина резервата износи 595,38 ха. Власничка структура у границама резервата је следећа: 293,58 ха у приватној својини; 1,12 ха у својини Српске православне цркве и 300,68 ха у друштвеној својини .

У члану 2. наведеног акта Владе утврђено је да се овај Специјални резерват природе ставља под заштиту “ради очувања станишта и популације природне реткости белоглавог супа (*Gyps fulvus* *Habl.*) и других природних реткости, геоморфолошких облика са реком и вредног етно-наслеђа“.

Чланом 5. Уредбе о заштити, утврђено је да Специјалним резерватом природе „Клисура реке Трешњице“ управља Фондација за заштиту белоглавог супа Ваљево, са седиштем у Ваљеву (у даљем тексту: Фондација), које је основано као удружење грађана. Један од задатака управљача је израда плана управљања.

ИСТОРИЈАТ ЗАШТИТЕ

Активности на истраживању и заштити колоније белоглавог супа и других природних и културно- историјских вредности у долини и сливу Трешњице трају скоро три деценије. Специјални резерват природе “Клисура реке Трешњице” стављен је под заштиту уредбом Владе Републике Србије (“Службени гласник РС”, бр. 50/95) основни текст на снази од 21/08/1995. и установљен за заштићено природно добро од изузетног значаја и сврстава се у прву категорију заштите као Специјални резерват природе.

Главни циљ заштите био је очување станишта и популације белоглавог супа (*Gyps fulvus* *Habl*) - ретке врсте птице лешинара, као и очување других природних реткости и геоморфолошких феномена реке. Студијску основу за вођење поступка за заштиту и израду Уредбе о заштити, израдио је Завод за заштиту природе Србије.

Специјалним резерватом природе „Клисура реке Трешњице“ управља Фондација за заштиту белоглавог супа Ваљево, са седиштем у Ваљеву (у даљем тексту: Фондација), које је основано као удружење грађана. На основу члана 13 Закона о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације који се оснивају за територију СФРЈ (Службени лист „СФРЈ“, бр.42/90) и члана 192. став 1 закона о општем управном поступку (Службени лист Сје зРЈ, бр.33/97), по пријави Фондације за заштиту белоглавог супа- *Gyps fulvus* из Ваљева, донето је РЕШЕЊЕ о упису Центра за природне ресурсе „Натура“ , као правног наследника фондације и уписано је у Регистар удружења, дана 22.04.2002 године са седиштем у Ваљеву, а од 2012. године у Београду на адреси Гаврила Принципа 57/3.

Циљеви и обавезе успешног спровођења режима заштите овако великог и значајног подручја, превазишли су статусне, организационе и материјалне могућности Фондације за заштиту белоглавог супа *Gyps fulvus* као дотадашњег стараоца и условили заснивање новог организационог облика кроз који ће вршити старање односно управљање овим заштићеним природним добром са новим корпоративним идентитетом.

Мандат стараоца је да:

- чува заштићено природно добро и спроводи утврђени режим заштите, тј. прописане забране и правила унутрашњег реда;
- обележава заштићено природно добро, његове границе, места и подручја значајна за спровођење режима заштите;
- доноси програм управљања, акт о унутрашњем реду и чуварској служби
- годишњи програм управљања и извештај о његовом извршавању;
- иницира доношење одговарајућих планских и урбанистичких докумената којима се регулише изградња објеката и уређење простора;
- организује спровођење програма управљања, а посебно подстиче и прати израду и примену програма и пројеката заштите, поновног насељавања и унапређења стања птица и других представника живог света, научних истраживања и образовања, развоја туризма, пољопривреде и уређења предела, пројеката заштите, уређења и приказивања геоморфолошких, спелеолошких, хидрографских и културних вредности заштићеног природног добра;
- организује надгледање и евидентира природне вредности и њихове промене;
- успоставља и развија сарадњу са власницима и корисницима земљишта и других непокретности, посебно са Јавним предузећем за газдовање шумама "Србијашуме" у области шумарства и Српске православне цркве и израде аката и докумената везаних за шумарство и месним становништвом на чувању, одржавању, уређењу и коришћењу заштићеног подручја;

САДРЖАЈ ПЛАНА УПРАВЉАЊА

Садржај плана управљања заштићеним подручјем дефинисан је у члану 53. Закона о заштити природе (“Службени гласник РС”, број 36/09).

План управљања садржи нарочито:

- Приказ главних природних и створених вредности, као и природних ресурса
- Оцену стања животне средине заштићеног подручја
- Преглед конкретних активности, делатности и процеса који представљају фактор угрожавања заштићеног подручја
- Дугорочне циљеве заштите, очувања, унапређења и одрживог развоја
- Анализу и оцену услова за остваривање тих циљева
- Приоритетне активности и мере на заштити, одржавању, праћењу стања и унапређењу природних и створених вредности
- Приоритетне задатке научно истраживачког и образовног рада
- Планиране активности на одрживом коришћењу природних вредности, развоју и унапређењу простора
- Просторну идентификацију планских намена и режима коришћења земљишта
- Активности на промоцији вредности заштићеног подручја
- Студијску (истраживачку), програмску, планску и пројектну документацију потребну за спровођење циљева и активности
- Облике сарадње и партнерства са локалним становништвом и другим власницима и корисницима непокретности
- Активности и мере на спровођењу плана са динамиком и субјектима реализација плана управљања и начина оцене успешности његове примене
- Финансијска средства и друге материјалне претпоставке за извршење поверених послова у управљању заштићеним подручјем и начина њиховог обезбеђења.

УРЕДБА О ЗАШТИТИ СПЕЦИЈАЛНОГ РЕЗЕРВАТА ПРИРОДЕ “КЛИСУРА РЕКЕ ТРЕШЊИЦЕ”

На основу члана 43. став 2. Закона о заштити животне средине („Службени гласник Републике Србије” , бр. 66/91, 83/92, 53/93, 67/93 и 48/94), Влада Републике Србије, доноси УРЕДБУ О ЗАШТИТИ СПЕЦИЈАЛНОГ РЕЗЕРВАТА ПРИРОДЕ „КЛИСУРА РЕКЕ ТРЕШЊИЦЕ“ (Сл. гласник РС бр. 50/95)

Уредбом се утврђује следеће:

➤ да се део подручја реке Трешњице ставља се под заштиту као природно добро од изузетног значаја и сврстава у I категорију заштите као Специјални резерват природе "Клисура реке Трешњице" (у даљем тексту: Специјални резерват "Клисура реке Трешњице"),

➤ да се Специјални резерват природе "Клисура реке Трешњице" ставља под заштиту ради очувања станишта и популације природне реткости белоглавог супа (*Gyps fulvus* Habl.) и других природних реткости, геоморфолошких облика са реком и вредног етно-наслеђа,

➤ да се Специјални резерват "Клисура реке Трешњице" налази на подручју општине Љубовија, односно катастарских општина Горње Кошље, Доње Кошље II, Грчић и Дрлача, површине 595,38,04 ха, од чега је: 293,58,83 ха у приватној својини; 1 , 11,60 ха у својини Српске православне цркве и 300,68,01 хектара у друштвеној својини,

➤ да се на подручју Специјалног резервата природе "Клисура реке Трешњице" успоставља:

1. режим заштите II степена који обухвата подручје дела клисуре реке Трешњице и Трибућа, површине 507,80,02 ха,
2. режим заштите III степена који обухвата подручје излазног дела клисуре реке Трешњице сам околину ЕТНО објекта у центру села Горња Трешњица, површине 87,58,42 ха,

➤ да је на целом подручју Специјалног резервата "Клисура реке Трешњице" забрањено:

1. промена намена површина и промена морфологије терена уколико није у складу са мерама заштите;
2. изградња привредних, инфраструктурних и других објеката, осим доградње постојећег рибњака, доградње и реконструкције постојећих стамбених објеката и воденица, изградње појединих угоститељских и једног мањег туристичког објекта и објеката намењених за научно-истраживачки и образовни рад и потребе спровођења мера заштите, који својим габаритом, обликом, начином коришћења, отпадним материјалама и на било који други начин не смеју угрозити или нарушити природне вредности и пејзажне одлике природног добра;
3. загађивање вода, коришћење материјала из корита водотока и сипара, отварање каменолома;
4. депоновање комуналног и другог отпада;
5. превођење надземних водова високог напона;
6. испаша и прогон стоке у близини гнезда, хранилишта и објеката за гајење белоглавог супа, сеча шума и шикара, осим санитарно-узгојних сеча у циљу унапређења стања екосистема и заштите шума;

7. лов дивљачи, разарање гнезда, узимање јаја птица, или на било који други начин угрожавање природних реткости;

8. риболов,

➤ да се обезбеђује прехрана и гајење белоглавног супа, контрола и праћење стања популација биљних и животињских врста, посебно белоглавног супа и других природних реткости, санација и ревитализација деградираних простора, реконструкција и конзервација културних добара на основу посебних програма и пројеката и приказивање природних вредности,

➤ да је на подручју режима заштите II степена забрањено:

1. изградња стамбених и викенд објеката;
2. асфалтирање и проширивање постојећих путева, осим асфалтирање путева на правцима центар села Горња Трешњица - Бијела и Горња Трешњица - Вујићи и проширења пута до постојећег хранилишта белоглавог супа и
3. стварање буке извођењем грађевинских радова или на други начин, и друге активности које би могле да узнемире птице за време гнезђења и гајења младунаца у периоду од 20. јануара до 15. августа,

➤ да је на подручју режима заштите III степена забрањено:

1. проширивање акумулације и
2. доградња бране на реци Трешњици.

➤ да се заштита и развој Специјалног резервата природе "Клисура реке Трешњице" спроводи се према програму заштите и развоја,

➤ да горе наведен програм садржи нарочито: циљеве, приоритетне задатке и активности на спровођењу режима заштите из чл. 5. И 6. ове уредбе, задатке у регулисању бројности птица, очувању и унапређењу ловне и риболовне фауне, задатке на спровођењу научно-истраживачких, културних, васпитно-образовних, информативно-пропагандних и других активности, средства потребна за реализацију овог програма, као и начин њиховог обезбеђивања,

➤ да се програм доноси за период од пет година, а остварује годишњим програмом који садржи задатке и послове који се реализују у текућој години, динамику извршавања задатака и послова и висину потребних средстава,

➤ да на програм, на који су претходно прибављена мишљења министарстава надлежних за послове шумарства и водопривреде, урбанизма, науке, просвете и културе, сагласност даје министарство надлежно за послове заштите животне средине,

➤ да се о специјалном резервату "Клисура реке Трешњице" Стара се Фондација за заштиту белоглавог супа, Ваљево (у даљем тексту: Фондација),

➤ да Фондација у обављању послова заштите и развоја Специјалног резервата "Клисура реке Трешњице" обезбеђује спровођење прописаних режима заштите и очувања природног добра, научно-истраживачких, културних, васпитно-образовних, информативно-пропагандних и других активности, доноси средњорочни и годишњи програм заштите и развоја,

➤ да Фондација подноси извештај о остваривању програма до 15. децембра за текућу годину министарству надлежном за послове заштите животне средине,

- да Фондација у обављању послова заштите и развоја Специјалног резервата "Клисура реке Трешњице" обезбеђује обележавање Специјалног резервата "Клисура реке Трешњице", унутрашњи ред и чуварску службу у складу са актом који доноси, уз сагласност министарства надлежног за послове заштите животне средине,
- да се посебно уређују правила за спровођење режима заштите и развоја, нарочито: начин и услови кретања и боравка посетилаца, коришћење флоре и фауне, постављања информативних и других ознака, обављања научних истраживања, извођења радова истраживачких, туристичких, угоститељских и других делатности и посебне забране у спровођењу режима заштите,
- да је Фондација дужна да горе поменута правила на погодан начин јавно огласи тако да буду доступна корисницима и посетиоцима,
- да се средства за заштиту и развој Специјалног резервата "Клисура реке Трешњице" обезбеђују из прихода остварених обављањем делатности Фондације, из средстава у буџету Републике и из других извора у складу са законом,
- да ће горе поменути програм, Фондација донети у року од шест месеци од дана ступања на снагу ове уредбе, а годишњи програм у року од 90 дана од дана ступања на снагу средњорочног програма,
- да до доношења програма, Фондација може да обавља послове заштите према
- постојећем програму мера заштите белоглавог супа (*Gyps fulvus*) у Србији за период 1992-1995. године,
- да просторни и урбанистички планови, шумске, водопривредне, пољопривредне и ловне основе, програми унапређења рибарства и други програми који обухватају заштићено подручје морају бити усаглашени са програмом заштите и развоја из ове уредбе,
- да ова Уредба ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у "Службеном гласнику Републике Србије". 05 број 353-2909 / 95 у Београду, 15. новембра 1995. године.

Уредба не генерише посебна нова ограничења и трошкове локалном становништву и привредним субјектима, изван постојећих прописа који регулишу коришћење природних богатстава, уређење простора, изградњу објеката и заштиту животне средине. Пружа се и могућност додатних прихода кроз запошљавање, продају пољопривредних и других производа и пружање услуга. Такође, планираће се посебне подстицајне мере за прилагођавање тог становништва животу у заштићеном природном добру.

Поред Уредбе, на заштићеном подручју примењују се и други закони и прописи који регулишу коришћење природних богатстава (шуме, воде, пољопривредно земљиште, минералних сировине, лов, риболов и др), планирање и уређење простора и изградњу, саобраћај, заштиту културних добара, туризам, али само у делу и обиму у коме нису у супротности са одредбама уредбе о заштити, односно режимима и мерама заштите утврђених уредбом.

На простору резервата има око 15 сеоских домаћинстава (6 домаћинстава у зони заштите), претежно старачких, груписаних у оквиру малих заселака по фамилијарном основу (Трешњица, Грчићи и др), чији је основни извор прихода пољопривредна производња, првенствено сточарство, мање ратарство, воћарство, шумарство и пчеларство. Режим заштите не угрожава основну делатност, опстанак и ширење тих домаћинстава и пружа нове развојне могућности и повећање животног стандарда кроз активности везане за туризам, чување и одржавање заштићеног природног добра и уређење простора. Очување естетике предела и његовог доминантно пасторално-шумског лика, као и за прилагођавање основне, пољопривредне делатности, начина изградње објеката и уређења окућница захтевима заштите природе и животне средине.

Уредбом, односно прописаним режимом заштите, не уводе се значајније промене у садашња права, услове и начин коришћења природних ресурса и објеката којима газдују јавна предузећа у домену тих делатности, а која су регулисана посебним законима и прописима. Евентуално повећање трошкова пословања може се очекивати у поступку еколошког лиценцирања програма, пројеката и радова (стратешка процена и процена утицаја на животну средину), односно усклађивања развојних и других програма и основа са режимом заштите и другим одредбама уредбе, и у вези утврђивања и наплате накнада за коришћење заштићеног природног добра.

1. ПРИКАЗ ГЛАВНИХ ПРИРОДНИХ И СТВОРЕНИХ ВРЕДНОСТИ, КАО И ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

Главне вредности Специјалног резервата природе „Клисуре реке Трешњице“

Белоглави суп

Популација белоглавог супа (*Gyps fulvus*), најкрупнијег аутохтоног представника орнитофауне у Србији, птице медитеранског порекла која припада специфичној групи некрофагих/лешинарских врста орнитофауне на подручју клисуре реке Трешњице, утврђена је редовним мониторингом и цензусом и веома је прецизна. Популација белоглавог супа је у порасту у последњих неколико година у Србији, пре свега као резултат мера заштите које су предузете, посебно успостављањем хранилишта и места за размножавање јединки и сузбијањем негативних појава (тровање, убијање и узнемиравање).

Годишња истраживање и праћење белоглавог супа колонијама у Србији спроводи Завод за заштиту природе Србије, у сарадњи са другим организацијама (“Специјални резерват природе Увац” – Нова Варош, НВО-Центар за природне ресурсе “Натура” из Београда и НВО “Јадовник – оаза нетакнуте природе” из Пријепоља).

Gyps fulvus

Табела 1: Величина популације белоглавог супа у Србији током периода од 1971-2014, према подацима Завода за заштиту природе Србије. Table 1: Population size of griffon vultures (*Gypsfulvus*) in Serbia during the period 1971-2014, data provided by the Institute for Nature Conservation of Serbia

Година/Year	Укупан број парова/No. Of pairs	Број гнездећих парова/No. of breeding pairs	Број оперјаних младунаца/No. Of fledged young	Извор података
1971	33			Поповић (1974), Петровић (1974)
1982	32			Marinković et al. (1985)
1986	27	23		Marinković & Orlandić (1994)
1991	22	13		Marinković & Orlandić (1994)
1992	13	(11)		Маринковић (1999); Б. Обућина, усм. Саопш.
1996	41	(40)	35	Grubač (2008)
2004	(72-79)	(61-69)	59	Grubač (2008)
2005	(81-87)	(64-68)	61	Grubač (2008)
2006	93-98	77	62	Grubač (2008)
2007	104-107	91	70	Grubač (2008)
2008	113-120	104	76	Grubač (2013)
2009	121-124	102	68	Grubač (2013)
2010	120-130	106	81	Grubač (2013)
2011	с. 130	с. 110	>71	Grubač (2013)
2012	118-131	102-107	49-58	Grubač (2013)
2013	132-144	121-125	94-99	B. Grubač/ICNS
2014	138-144	>124	>89 min.	B. Grubač/ICNS

У табели испод, дати су подаци за кретање бројности белоглавог супа у клисури Трешњице.

Табела 2: Кретање бројности белоглавог супа у колонији у клисури реке Трешњице у периоду 1996 – 2014. – Table 2: Fluctuations in numbers of Griffon vultures in the breeding colony in gorge of river Trešnjica, in period 1996 – 2012.

Година/Year	Број оперјаних младунаца/No. Of fledged young	Број гнездећих парова/No. of breeding pairs	Укупан број парова/No. of pairs	Укупна број јединки No. of individual birds
1996.	5	5	(5)	11 јед.
1997.	(5)	5	(6)	12-32
1998.	4	6	7-8	14-23
1999.	-	-	-	17-20
2000.	5 – 6	6	(12)	(24)
2001.	5-7	мин. 9	13	30-33
2002.	-	-	(12-14)	28-32
2003.	10	11	(12-14)	30 (макс. 50)
2004.	9	(9-13)	(13-14)	28-33
2005.	11	12-13	(15)	32 (макс.47) j
2006.	10	13	(15)	30-33
2007.	11	14	16-17	35-37
2008.	9	15	17	40 (-2)
2009.	5	10	13-14	32
2010.	8	11	13-14	30-35 (макс. 62 јед.)
2011.	12	17	19-20	40-45 јединки
2012.	6	12	16-20	35-44
2013.	14	18	22-24	(45-50)
2014.	13	24	25-26	(50-55)
2015.	11	23	25-26	48-54

Флора

Забележено је 11 посебно врста значајних за флору међу којима је 5 наведено у категорији строго заштићених, односно 5 у категорији заштићених врста у „Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива“ („Сл. Гласник РС“, 5/10). На „Прелиминарној Црвеној листи Србије са статусима угрожености према IUCN критеријумима из 2001. године“ (Стевановић и сар., 2002) је наведено 8 врста, од чега су две врсте у категорији рањивих (VU) (*Euphorbia caniolica*, *Spiraea cana*), док остале врсте услед недостака података (DD) о њиховом распрострањењу имају комбиноване категорије угрожености: EN-VU (DD) (*Orchis mascula subsp. signifera*, *O. pallens*), VU-NT (DD) (*Orchis morio*, *O. ustulata*), NT-LC (DD) (*Notholaena maranthae*, *Platanthera bifolia*). На списку заштићених врста у оквиру CITES (Конвенција о међународној трговини угроженим врстама) се налази свих 5 забележених врста фамилије орхидеја (Orchidaceae).

Spiraea cana

Orchis ustulata

Notholaena maranthae

**Buglossoides
purpurocaerulea**

Asplenium trichomanes

Epimedium alpinum

Табела 2. Значајне врсте забележене на терену

	Назив врсте	Строго заштићена	Заштићена	Црвена листа Србије	CITES врста
1.	Мрзовац (<i>Colchicum autumnale</i>)		+		
2.	Јеремичак (<i>Daphne laureola</i>)	+			
3.	Млечика (<i>Euphorbia carniolica</i>)		+	VU	
4.	Златан (<i>Lilium martagon</i>)		+		
5.	Пљевика (<i>Notholaena marantae</i>)	+		NT-LC (DD)	
6.	Каћунак (<i>Orchis mascula</i> subsp. <i>signifera</i>)	+		EN-VU (DD)	+
7.	Салеп (<i>Orchis morio</i>)		+	VU-NT (DD)	+
8.	Жути каћунак (<i>Orchis pallens</i>)	+		EN-VU (DD)	+
9.	Медени каћунак (<i>Orchis ustulata</i>)	+		VU-NT (DD)	+
10.	Вимењак (<i>Platanthera bifolia</i>)		+	NT-LC (DD)	+
11.	<i>Spiraea cana</i>			VU	

Поред поменутих значајних врста на терену су утврђене и 2 врсте које нису могле бити са сигурношћу одређене и то три неразвијене јединке орхидеја из рода *Dactylorhiza* (у Србији су све врсте овог рода заштићене) и популација врсте из рода *Cardamine*, која личи на *C. glanduligera* која је у Србији позната са једног или два локалитета на Тари и наведена је у „Црвеној књизи флоре Србије“ као критично угрожена (такође је и строго заштићена).

Лековите врсте – забележене су 92 врсте, од чега је 21 врста (подвучено) наведена као заштићена врста комерцијалног значаја у „Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива“ („Сл. Гласник РС“, 5/10).

Подаци са последњих истраживања указују и на присуство ректих врста *Achillea crithmifolia*, *Coronilla emerus*, *Malva moschat*, *Equisetum maximum*, затим терцијални реликти *Cotinus coggygia* и *Acer monspesulanum* који је уз то и балкамски ендем.

Врсте које су везане за шуме, рубове шума и прогале

1. *Actaea spicata*
2. *Aegopodium podagraria*
3. *Agrimonia agrimonioides*
4. Луковац (*Alliaria petiolata*)
5. Јова (*Alnus glutinosa*)
6. Козлац (*Arum maculatum*)
7. Копитњак (*Asarum europaeum*)
8. Женска папрат (*Athyrium filix-femina*)
9. Велебиље (*Atropa belladonna*)
10. Бела бреза (*Betula pendula*)
11. Врabcеме (*Buglossoides purpureocaerulea*)
12. *Cardamine bulbifera*
13. Руса (*Chelidonium majus*)
14. Павит (*Clematis vitalba*)
15. Свиб (*Cornus sanguinea*)
16. Леска (*Corylus avellana*)
17. Бели глог (*Crataegus monogyna*)
18. Броћ (*Gallium cruciatum*)
19. Јеремичак (*Daphne laureola*)
20. Навапа (*Dryopteris filix-mas*)
21. Раcтавић (*Equisetum arvense*)
22. *Euonymus latifolius*
23. Буква (*Fagus moesiaca*)
24. Црни јасен (*Fraxinus ornus*)
25. Лазаркиња (*Asperula odoratum*)
26. *Geranium phaeum*
27. Жива трава (*Geranium robertianum*)
28. Длакава добричица (*Glechoma hirsuta*)
29. Бршљан (*Hedera helix*)
30. Кукурек (*Helleborus odorus*)
31. Крстасти копитњак (*Hepatica nobilis*)
32. Медвеђа шапа (*Heracleum sphondylium*)
33. Недирак (*Impatiens noli-tangere*)
34. Клека (*Juniperus communis*)
35. Жута мртва коприва (*Lamium galeobdolon*)
36. *Mercurialis perennis*
37. Зечја соца (*Oxalis acetosella*)
38. Лопух (*Petasites hybridus*)
39. *Polygonatum officinale*
40. *Polystichum setiferum*
41. *Potentilla micrantha*
42. Цанарика (*Prunus cerasifera*)
43. Трњина (*Prunus spinosa*)
44. Дивља крушка (*Pyrus pyraster*)
45. *Parietaria officinalis*
46. Јасика (*Populus tremula*)
47. Плућњак (*Pulmonaria officinalis*)
48. Ледињак (*Ranunculus ficaria*)
49. Дивља ружа (*Rosa canina agg.*)
50. Оструга (*Rubus caesius*)
51. Мека кострика (*Ruscus hypoglossum*)
52. Врба ива (*Salix caprea*)
53. Шумска жалфија (*Salvia glutinosa*)
54. Здравац (*Sanicula europaea*)
55. Зова (*Sambucus nigra*)
56. *Scrophularia nodosa*
57. Бљушт (*Tamus communis*)
58. Сребрна липа (*Tilia tomentosa*)
59. Коприва (*Urtica dioica*)
60. Одољен (*Valeriana officinalis*)
61. Вереница (*Veronica officinalis*)
62. Разгон (*Veronica serpyllifolia*)
63. Разгон (*Veronica urticifolia*)
64. Чибуковина (*Viburnum lantana*)
65. Шумска љубичица (*Viola reichenbachiana*)

Врсте које су везане за ливаде и пашњаке

1. Петровац (<i>Agrimonia eupatoria</i>)	16. Петопрста (<i>Potentilla argentea</i>)
2. Ива (<i>Ajuga genevensis</i>)	17. Стежа (<i>Potentilla reptans</i>)
3. Красуљак (<i>Bellis perennis</i>)	18. Јаспра (<i>Ranunculus polyanthemos</i>)
4. <i>Carlina vulgaris</i>	19. Кисељак (<i>Rumex acetosella</i>)
5. Дивљи теј (<i>Clinopodium vulgare</i>)	20. Ливадска жалфија (<i>Salvia pratensis</i>)
6. Млечика (<i>Euphorbia cyparissias</i>)	21. Жалфија (<i>Salvia verticillata</i>)
7. Суручица (<i>Filipendula vulgaris</i>)	22. <i>Sanguisorba minor</i>
8. Дивља јагода (<i>Fragaria elatior</i>)	23. Рањеник (<i>Stachys officinalis</i>)
9. Дивља јагода (<i>Fragaria viridis</i>)	24. Маслачак (<i>Taraxacum officinale agg.</i>)
10. Броћ (<i>Galium mollugo</i>)	25. Подубица (<i>Teucrium chamaedrys</i>)
11. <i>Hypochaeris maculata</i>	26. Бела пузава детелина (<i>Trifolium repens</i>)
12. Врањи лук (<i>Ornithogalum umbellatum</i>)	27. Честославица (<i>Veronica chamaedry</i>)
13. Мушка боквица (<i>Plantago lanceolata</i>)	
14. Женска боквица (<i>Plantago major</i>)	
15. Крестушац (<i>Polygala vulgaris</i>)	

Фауна

Детаљан списак досада детерминисане фауне налази се у „АНЕКС 1 - Укупна листа фауне“

Фауна инсеката

Инсекти представљају најбројнију и најразноврснију групу живих бића на земљи. Ове животиње чине чак 70% од укупног броја врста живих организама и представљају једну од најзначајнијих компоненти биодиверзитета. До сада је описано око милион врста, процене укупног броја врста се крећу од 2,5 па све до 10 милиона врста (Грималди & Енгел, 2005).

Од значајних врста инсеката, у Специјалном резервату природе „Клисура реке Трешњице“ нађена и строго заштићена врста лептира мртвачки или краљевски плашт (*Nymphalis antiopa*).

Такође треба споменути присуство јеленка (*Lucanus cervus*). Ова врста насељава Европу, северну Африку, Малу Азију, Блиски Исток, Кавказ и централну Азију. Мужјаци ове врсте имају јако разрасле вилице које подсећају на јеленске рогове, па је врста по томе и добила име.

Nymphalis antiopa краљев плашт и *Cervinus lucanus* - јеленак

Фауна риба

Река Трешњица је водоток укупне дужине од 23 км, који кроз заштићено природно добро протиче у дужини од око 7 км. Кроз територију Љубовије, река Трешњица прима воду из десетак речица и потока (Рујница, Врлељић, Бијели Поток, Трибућа, Озримски Поток, Доловски Поток, Јелавски Поток) и тече у дужини од око 11,3 км до ушћа у Дрину.

У односу на заједницу риба, доњи речни ток, битно се разликује у односу на узводнији, посебно на део водотока изнад бране, која је постављена код школе у Горњој Трешњици.

Током истраживања на Трешњици је евидентрирано укупно 8 врста риба.

1. *Salmo trutta* – поточна пастрмка
2. *Onchorynchus mykiss* – калифорнијска пастрмка
3. *Alburnoides bipunctatus* – двопругаста уклија
4. *Barbus peleponnesius* – поточна мрена
5. *Phoxinus phoxinus* - пијор
6. *Squalius cephalus* - клен
7. *Cobitis elongata* – велики вијун
8. *Barbatula barbatula* – бркица

Младица (*Hucho hucho*) је највећа рибља врста салмонидних вода Србије. Издуженог је и вретенастог тела, прекривеног ситним крљуштима. Глава је дугачка и бочно мало спљоштена, са великим устима, јаким виличним костима и зубима. На средини тела се налази леђно пераје, а у задњем делу је релативно крупно масно пераје. Изразито снажно и велико је репно пераје, док су остала сразмерно мала. Глава и тело су тамно смеђи са ружичастим преливом сам малим црним пегама, док је трбух беличаст. Живи у чистим кисеоником и богатим планинским рекама, на ушћима у равничарске реке и у неким језерима. Са аспекта рекреативног риболова, младица представља најпознатију и најатрактивнију салмониду обзиром да може да нарасте и до 1,5 м и да тежи око 50 кг. Ендемична је врста, јер се среће искључиво у водотоцима који припадају Дунавском сливу. У Србији, слив реке Дрине је без сумње једно од најзначајнијих подручја у оквир њеног распрострањења. Значајна је на међународном нивоу, а на националном има статус заштићене врсте са установљеним режимом риболова.

Salmo trutta

Постоје поуздани подаци о миграцији Младице из Дрине у Трешњицу, која је до недавно представљала њено познато природно плодиште. Не тако давне 2000. године су чак и изловљаване матице младице за потребе вештачког мреста и производњу млађи која се потом користила за порибљавање Дрине, Вапе, Увца, Лима, Ибра, Моравице и акумулација на Тари.

Младица је свакако терминални предатор, међутим јасно је да је антропогени утицај „терминални девастатор“. Један од најзначајних фактора угрожавања акватичног екосистема Трешњице, па самим тим и биолошке разноврсности рибљег фонда је вишенаменска експлоатација водних ресурса, при чему се посебно мисли на присуство два пуносистемска рибњака за производњу калифорнијске пастрмке, чија је изградња неприлагођена и значајно је допринела деградацији речног корита, еутрофикацији воде и појави токсичног отпада. Постојећа брана и други објекти у самом кориту реке и приобаљу, осим што доводе до фрагментације станишта, неповољно су утицали и на миграције младице, посебно у периоду мреста. Уз климатске промене које узрокују промене хидролошке ситуације, од угрожавајућих фактора треба поменути и постојеће депоније смећа у приобаљу, пуштање отпадних вода у Трешњицу, промену морфологије корита реке, сечење обалске вегетације, преграђивање водотока и присуство алохтоне врсте - калифорнијске пастрмке из рибњака. У време мреста, када је младица улазила у Трешњицу из Дрине, била је лак плен рибокрадицама, а данас, када више не залази, криволов је тренутно на друге врсте, иако је на читавом току реке риболов забрањен.

Фауна гмизаваца

Заштићене врсте гмизаваца:

1. *Anguis fragilis* - слепић
2. *Lacerta viridis* - зелембаћ
3. *Podarcis muralis* – зидни гуштер
4. *Vipera ammodytes* – поскок

Фауна сисара

Сисари представљају најсавршенију групу кичмењака и еволуциону форму која се и данас кроз процес адаптивне радијације развија у нове форме и правце. Фауна сисара сваког простора, било да се ради о заокруженој физичко- географској, биогеографској, еколошкој или политичко- административној целини увек представља значајну компоненту укупног биодиверзитета.

На територији клисуре реке Трешњице, неопходно је урадити попис сисара као и свеобухвана истаживања у будућем периоду.

Геолошке и геоморфолошке карактеристике

Највећи део планинског масива на територији општине Љубовија изграђен је од тријасних кречњака и дијабаз-рожњачке формације. Преко старије подлоге лежи горњокредна серија представљена претежно спрудним масивним и банковитим кречњацима, затим лапоровитим кречњацима, лапорцима и конгломератима.

Бистра планинска река Трешњица извире испод планине Повлен и после 23км дугог тока се улива у реку Дрину. Непосредно пре ушћа у Дрину је издубила неколико километара дугу клисуру. Правац простирања клисуре је исток-запад, река савлађује висину од око 480 метара, дубина клисуре износи и до 500 метара. На појединим местима има одлике кањонске долине, а посебно у зони ушћа Трибуће у Трешњицу. На овом месту долиנסке стране су веома примакнуте и са степенасто поређеним кречњачким одсецима, који се у горњим зонама завршавају назубченим гребенима.

У структури геолошке подлоге највише има кречњака различите старости. Педолошки покривач је хомоген, доминира скелетно земљиште на кречњаку, које се одликује малом дебљином и незнатним воденим капацитетом. Плитког је профила услед чега има малу моћ апсорбовања воде. Према својим особинама, предодређено је за шуму, ливаду ја пашњак.

Водни ресурси

Најзначајнији водоток је река Трешњица, десна притока Дрине, која има знатне осцилације годишње у протоку. Воде Трешњице су хладне, богате кисеоником, са мањим колебањима температура, што указује да су салмонидне. Од притока Трешњице најзначајније је Сушица, Дубрашница и Трибућа, која је најбогатија водом.

Клима

На заштићеном делу долине Трешњице преовлађује умерено-континентална клима, са осетним утицајем субпланинске климе. Зиме су оштрије, лета хладнија. Најјачи ветрови су источни и североисточни, Најчешћи су западни и северозападни, који овом крају доносе знатне падавине. Највише је падавина лети, најмање зими, док је количина падавина већа него у нижим деловима општине Љубовија.

У брдско планинском подручју, средње месечне и средње годишње температуре ваздуха су знатно ниже. Највиши делови имају свежа лета и хладне зиме. Средња годишња температура Торничке Бобије се креће око 6 оЦ. Најхладнији месец је јануар, а најтоплији је јул. Јесен је топлија од пролећа за 0,4 оЦ.

Приоритетни типови станишта у клисури реке Трешњице (у складу са резолуцијом 4. Бернске Конвенције)

- 34.3 Густе вишегодишње травне заједнице и средњеевропске степе
- 35.11 Бусењаци тврдаче (*Nardus stricta*)
- 37.2 Еутрофне влажне травне заједнице
- 41.1 Букове шуме
- 41.2 Храстово-грабове шуме
- 41.4 Мешовите шуме у клисурама и на стрмим падинама
- 41.7 Термофилне и супра-медитеранске храстове шуме
- 41.8 Мешовите шуме термофилне
- 44.1 Обалске формације Врба
- 44.43 Југоисточне Европске Јасеново-Храстово-Јовине шуме

ГЛАВНИ КОРИСНИЦИ ПРИРОДНИХ БОГАТСТАВА И ПРОСТОРА У РЕЗЕРВАТУ

- ЈП „Србијашуме“, Београд, преко шумског газдинстава „Борања“, Лозница,
- Српска православна црква,
- привредно друштво „Риботекс“ Љубовија у оквиру Викторија групе (2002) са 14 запослених радника и капацитетом 250–400 тона прираста конзумне пастрмке и поседује сертификате HACCP, ISO,
- ЈП „Србијаводе“, Београд, које управља водопривредним објектима у државној својини као добрима у општој употреби,
- ЈП „Путеви Србије“ које управља државним магистралним и регионалним путевима,
- јавна предузећа општине Љубовија којима је поверено управљање општинским и локалним путевима у државној својини, обављање комуналних послова (водоснабдевање, чишћење снега, управљање отпадом, електродистрибуција и др),
- корисници пољопривредног и шумског земљишта у приватној својини на подручју Резервата (на око 294 хектара, односно око 50% површине Резервата),
- корисници пољопривредног земљишта у друштвеној и државној својини,
- ловачко удружење „Браћа Полић“ Љубовија.

2. ОЦЕНА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Стање животне средине на заштићеном подручју је углавном добро и одликује се прилично високим квалитетом основних елеманата (ваздух, вода, земљиште, бука и др.), али је ипак ово подручје изузетно осетљиво на могуће притиске.

Основни проблем представљају бесправна сеча шуме, паљење стрњике, клизишта и бујичне поплаве (мај 2014), илегално вађење шљунка, постављање отровних мамаца за тровање вукова и лисица.

На подручју резервата и заштитне зоне недовољно је развијено управљање чврстим отпадом и отпадом од пестицида у погледу прикупљања, третмана и одговарајућег депоновања. Рурална подручја нису обухваћена циклусом сакупљања отпада, нити је организовано привремено одлагање на уређеним локацијама, али осим амбалаже од пестицида нема већег притиска на околину. Узрок смањења отпада је сигурно и број становника који припадају резервату и простору око њега. Паљењем отпада ствара се велика количина отровног дима. Редовним акцијама управљача отпад се уз сарадњу са локалним комуналним службама одвози до Љубовије. Квалитет ваздуха на планском подручју је, углавном добар.

3. ПРЕГЛЕД КОНКРЕТНИХ АКТИВНОСТИ, ДЕЛАТНОСТИ И ПРОЦЕСА КОЈИ ПРЕДСТАВЉАЈУ ФАКТОР УГРОЖАВАЊА ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

ФАКТОРИ УГРОЖАВАЊА СРП "КЛИСУРА РЕКЕ ТРЕШЊИЦЕ" СУ:

- загађивање вода (употреба пестицида у пољопривреди са директним утицајима на површинске и подземне воде, земљиште и живи свет...)
- неодговарајући третман отпада, са директним утицајима на стање ваздуха, вода, земљишта и живог света,
- третман вода у рибњаку и чишћење резервоара,
- непоштовање режима заштите (рибокрађа, недозвољен лов), ложење ватре ван дозвољених места, узнемиравање птица и других животиња...),
- потенцијална изградња мини-хидро електрана,
- локалитети површинске експлоатације камена и вађења шљунка,
- узнемиравање врста кроз неодговорне посете резервату.
- сиромаштво и недовољно развијена еколошка свест становништва

4. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ, ОЧУВАЊА, УНАПРЕЂЕЊА И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ВИЗИЈА

Подручје Резервата, у дугорочном временском оквиру, представља:

- сигурно и гостољубиво прибежиште и станиште разноврсне дивље флоре и фауне, са увећањем број представника животињског света, одржањем и даљим јачањем популације белоглавог супа, те поновним насељавањем врста које су некада живеле на овом подручју, попут црног лешинара, беле кање, орла брадана, дивокозе...
- живописан и атрактиван мозаик дивљине и од стране човека складно обликованих и уредних предела,
- подручје чистих, квалитетних вода и ваздуха, без прекомерне буке и других неповољних ефеката на здравље и живот људи,
- простор са очуваним комплексима бујних букових и четинарских шума, са незагађеним и од ерозије заштићеним или опорављеним земљиштем,
- подручје познато, лако приступачно и посећено од стране истраживача, ученика и студената, риболоваца, рекреативаца и људи који овде траже одмор, опоравак и нова сазнања, брижљиво чувајући природу у којој се налазе,
- простор у коме или у чијој околини живе и раде људи који резерват прихватају као "свој" и који од њега, његових вредности и природних ресурса имају користи,
- подручје у чијем су ширем окружењу, односно заштитној зони, решени главни комунални проблеми, елиминисани значајни извори загађења или оштећења и деградације пејсажа, а одрживи туризам и пољопривреда постали привлачна економска подлога за останак и опстанак локалног становништва.

Главни циљеви заштите, очувања, унапређења и развоја који се намеравају остварити су:

- очување и даље снажење популације белоглавог супа,
- очување станишта и побољшање стања популација других значајних врста птица, ловне дивљачи и осталог животињског света,
- поновно насељавање дивљих врста биљака и животиња које су нестале с тог подручја, посебно представника птица грабљивица и крупних сисара (нпр дивокоза)
- очување и повећање разноврсности ихтиофауне уз јачање учешћа аутохтоних врста и снажење њихових популационих карактеристика,
- очување разноврсности флоре, шумских и осталих биљних заједница,
- побољшање структуре и квалитета шумских састојина,
- очување геоморфолошких, хидролошких и спелеолошких одлика и феномена геонаслеђа,
- очување и побољшање стања природних чиниоца животне средине, првенствено квалитет вода и земљишта, очување квалитета основних чинилаца животне средине (ваздух, вода, земљиште), заштита од буке и обезбеђење адекватног управљања отпадом;
- очување лепоте и разноврсности предела, одржање и унапређење предеоних и амбијенталних обележја заштићеног подручја;
- одрживо коришћење природних ресурса (пољопривредног земљишта, шума, вода, лековитог биља),
- обезбеђење услова за органску пољопривреду, посебно традиционалног сточарства по ободима резервата и на ширем простору, и унапређење стања шума;
- планско уређење и изградња око резервата,
- развој рекреације и туризма, укључивање заштићеног подручја у функцију рекреације, туризма и образовања,
- проширивање знања о свим елементима природног и антропогеног комплекса заштићеног подручја и развој научноистраживачког рада;
- стварање услова за бољи живот локалног становништва на територији резервата и околине, приступ образовању и здравственој заштити (рурални развој).

5. SWOT АНАЛИЗА

Циљеви и услови управљања, односно заштите, одрживог коришћења и развоја заштићеног подручја тестирани су кроз SWOT анализу. Предности и слабости представљају унутрашње/интерне услове/обележја особине заштићеног подручја и Резервата Трешњица као управљача, док су шансе и ризици спољашњи фактори на које управљач не може уопште или значајније утицати.

Табела 2: Резултати SWOT анализе

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Разноврсност и израженост природних вредности Резервата (биодиверзитет, објекти геонаслеђа, естетика предела), 2. Воде реке Трешњице као есенцијални ресурс будућности, 3. Атрактивни туристички мотиви и респективни потенцијал за развој туризма, 4. Завидна традиција заштите и изузетни резултати у очувању и проширењу популације белоглавог супа, 5. Богат и разноврстан фонд ихтиофауне, 6. Културна баштина Резервата и заштитне зоне (објекти, места, предмети, обичаји, фоклор), 7. Значајно учешће земљишта у државној својини у укупној површини Резервата и висок проценат шума и травних (необрадивих) површина, 8. Ретка насељеност, 9. Висок квалитет главних елемената животне средине, 10. Близина магистралног пута, 11. Управљчки капацитети Центра за природне ресурсе „Натура“ (статусна и управљачка документа, особље, чуварска служба, материјална опрема), 12. успешна сарадња са кључним корисницима природних ресурса, 13. изванредна сарадња са становништвом и кланицама (угинула стока и кланични отпад) на обезбеђењу хране за белоглаве суповеи друге врсте птица и животиња. 	<ol style="list-style-type: none"> 1.недовољна развијеност регије и Општине 2.пораст сиромаштва, исељавање и миграције, 3.бесправна сеча шуме 4.лоша инфраструктура магистралног и локалних путева, 5.непотпуна знања и недовољно изграђен ауторитет чувара за обављање послова надзора над спровођењем режима заштите, 6.недостатак визиторских центара и контролних пунктова, 7.неадекватно решено питање објекта за научно истраживачки рад, 8.непостојање објекта за боравак и рекреацију посетилаца чак ни у сеоској радиности 9. оскудица финансијских средстава за рад Центра и непостојање стабилних извора финансирања, 10. непотпуна истраженост појединих компоненти природног комплекса и културно-историјских вредности, 11. непостојање кључних планских документа 12. недовољна координација са локалним институцијама Општине Љубовија 13. непостојање модерног информационог система као једног од кључних алата управљања заштићеним подручјем и осномом за вршење мониторинга, 14. непотпуна обележеност заштићеног подручја условљена крађом табли за маркацију терена заштите, 15. Непотпуна или веома слаба

	<p>међусобна сарадња релевантних стручних и научних еко и руралног туризма и других облика туризма у заштићеним подручјима,</p> <p>16. Препознатљивост Трешњице и белоглавих супова у Србији и региону</p>
ШАНСЕ, ПРИЛИКЕ	РИЗИЦИ, ПРЕТЊЕ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Имплементација Закона о заштити природе (модеран и ефикасан систем управљања заштићеним подручјима), планирано системско уређивање начина финансирања заштићених подручја, конституисање стабилних (сталних и по обиму респективних) средстава републичког буџета за партиципацију основних послова управљача, 2. Планирани и започети пројекти заштите, реинтродукције и мониторинга лешинарских врста птица Балкана и Србије који се реализују и на заштићеном подручју клисуре реке Трешњице, 3. Усвојена Стратегија развоја туризма Србије и очекивано јачање финансијске и друге подршке програмима и пројектима развоја 4. NATURA 2000 5. Ширење сарадње, међусобног информисања, пружања стручне и друге помоћи између заштићених подручја и институција које врше истраживања и мониторинг на заштићеном подручју, 6. Развој потенцијалних Локалних акционих група 7. Усвојене Стратегија руралног развоја, Стратегија развоја пољопривреде и Стратегија развоја шумарства и ширење могућности финансирања програма и пројеката руралног развоја, органске и друге одрживе пољопривредне производње, пошумљавања и других активности заштите земљишта и шума, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недовољна подршка управљачу од стране органа локалне самоуправе на спровођењу режима заштите и стварању партнерства са становништвом и другим корисницима простора,(латентан конфликт) 2. Недовољна средства општине Љубовија на решавању питања локалне инфраструктуре, 3. Локални економски развој и инвестиције које могу бити еколошки неподобне или штетне 4. Недовољна промоција и интерес медија,.

6.ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ У ОКРУЖЕЊУ

Заштита природних вредности и добара оствариваће се формирањем мреже заштићених и еколошки значајних подручја од националног и међународног значаја, а која се налазе у непосредном окружењу, уз обезбеђење институционално - организационе подршке и умрежавања свих релевантних актера заштите природе. Приоритет је остваривање стварне заштите, презентације и одрживог коришћења заштићених природних добара и вредности које омогућавају развој локалних заједница и одмор и рекреацију у природи и едукацију урбаног становништва.

Заштићена природна добра, као и значајна подручја у окружењу су:

Национални парк „Тара“ који је проглашен за парк 13 јула 1981 године на укупној површини од 19.175.00 хектара. Шире подручје је идентификовано као подручје значајно за биљке (Important Plant Areas-IPA) и као подручје за птице (Important bird Areas-IBA). Поред тога од 2003. године подручје НП Тара представља и одабрано подручје за дневне лептире у Србији (Prime Butterfly areas in serbia-PBA), а такође је идентификовано као значајно и у оквиру EMERALD мреже. Национални парк Тара са Заовинама и Мокром гором је номинован од стране МАВ комитета као потенцијални резерват биосфере, који ће имати прекогранични карактер, јер ће обухватити и подручје будућег националног парка Дрина у Републици Српској. Циљ умрежавања јесте очување и одрживо коришћење заштићених и предвиђених за заштиту природних добара и природних вредности. Овај концепт се може реализовати и проширењем граница СРП Клисуре реке Трешњице и одређивањем нових режима заштите у складу са Просторним планом подручја посебне намене СРП Клисуре реке Трешњице и заштитне зоне.

У сагледавању мреже заштите природе неизоставне су Ваљевске планине (ИБА код РС025ИБА) површине 56.291,00 ха који у свом саставу садржи велики број просторних целина, Маљен – Краљев сто, Повлен, Медведник, Клисуре Трешњице, Таорска врела,, Буковник, Маглеш и Тометино поље. (мапа ИПА подручја Ваљевске планине у АНЕКС – 2)

Фауна птица бележи присуство 170 врста, док се стварно стање процењује на око 200 врста. Посебно битне врсте су осичар - *Pieis appivorus*, белоглави суп *Gyps fulvus*, црна жуна - *Picus canus*(IPA B2 criteria), зелена жуна - *Picus viridis* (IPA B2 criteria), средњи делтић *Dendrocopos medius* (IPA B3 criteria), пузгавац - *Trihodoma tuaria* и гавран *Corvus corax*. (анекс 3)

Битне брсте које насељавају ИБА подручје Тара РС026ИБА, уз поменуте *Pieis appivorus*, црна жуна - *Picus canus*(IPA B2 criteria), зелена жуна - *Picus viridis* (IPA B2 criteria) су Велики ронац *Mergus merganser*(IPA B1i criteria), сури орао - *Aquila chrysaetos* (IPA B2 criteria), кос камењар *Monticola saxatilis* (IPA B2 criteria) као и шумска шљука (*scolax rusticola*).

РВА подручја, односно одабрана подручја за дневне лептире су:

1. Маљен – Суворбор РС039ПБА, укупне површине 16.878,00 ха са присутних 7 циљаних врста *Scolitantides orion*, *Glaucopsyche alexis*, *Maculinea arion*, *Euphydryas aurinia*, *Pseudophilotes vicrama*, *Coenonympha gartetta* и *Erebia medusa*.

2. Повлен РП015ПБА укупне површине 13.489,00 ха са присутних 10 циљаних врста: *Thymelicus acteon*, *Zerynthia polyxena*, *Parnassius mnemosyne*, *Parnassius apollo*, *Scolitantides orion*, *Glaucopsyche alexis*, *Maculinea arion*, *Euphydrya matura*, *Euphydryas aurinia* и *Melitaea Aurelia*.

7. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЦИ НАУЧНО - ИСТРАЖИВАЧКОГ И ОБРАЗОВНОГ РАДА

Научноистраживачки и образовни рад су примарне функције резервата. Научна функција ће се реализовати кроз низ одговарајућих истраживачких пројеката а функција образовања првенствено кроз посету и обилазак резервата у оквиру екскурзионих програма, школа у природи, семинара, радионица и других облика едукације.

Главни задаци научног истраживања:

- Израда и реализација пројекта истраживања морфолошких, физиолошких, генетских, миграторних и других особина белоглавог супа у условима са и без вештачке прихране;
- Израда и реализација пројекта истраживања еколошких и других услова за реинтродукцију и реколонизацију некрофагих врста птица грабљивица
- Израда и реализација пројекта истраживања животног циклуса и популационих карактеристика салмонидних врста риба на подручју резервата и заштитне зоне;
- Израда и реализација пројекта флористичких и фитоценолошких истраживања с обзиром на недовољну изученост и непотпуна знања о биљном свету Резервата ;
- Израда и реализација пројекта за истраживање орнитофауне Резервата ;
- Израда и реализација пројекта за истраживање фауне дневних лептира резервата
- Израда и реализација пројекта за истраживање фауне ноћних лептира Резервата ;
- Израда и реализација пројекта за истраживање фауне инсеката Резервата
- Израда и реализација пројекта за истраживање фауне ноћних лептира Резервата
- Израда и реализација пројекта за истраживање фауне гмизаваца и водоземаца Резервата
- Израда и реализација пројекта за истраживање фауне сисара Резервата
- Израда и реализација пројекта за хидробиолошка истраживања Резервата
- Израда и реализација пројекта за истраживање макрофунги Резервата

Главни задаци образовног рада:

- Анимирање образовних институција за организовање екскурзионих посета, прихватање и вођење ученика и студената у обилазак и разгледање Резервата;
- Израда и реализација програма за организовање наставе у природи за различите категорије учесника у погледу узраста и стручног профила;
- Организовање семинара, радионица, кампова и других облика образовања и стручног усавршавања у вези познавања и заштите природе и животне средине, демографије и етнографије, народног градитељства, и др.
- Пружање помоћи при прикупљању података и истраживањима везаним за израду дипломских, специјалистичких, магистарских и докторских радова;
- Заснивање сезонске (летње и зимске) школе за младе таленте.
- Публиковање стручне литература, брошуре, инфо летака, постера, публикација о биодиверзитету резервата
- Постављање и одржавање инфо табли са циљаним врстама Резервата у оквиру граница заштићеног подручја
- Снимање научно популаристичких филмова средње, кратке и дуге форме које ће промовисати вредности Резервата и промовисати научно истраживачки рад

- Унапређење сарадње са свим релевнтним актерима развоја са подручју и околине резервата из приватног, јавног и цивилног сектора које у својој програма имају развој едукативних програма.

8. ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ НА ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ ПРИРОДНИХ ВРЕДНОСТИ, РАЗВОЈУ И УНАПРЕЂЕЊУ ПРОСТОРА

Уредбом о заштити на подручју резервата не ускраћују се нити се значајније ограничавају права коришћења земљишта или природних богатстава преко мере утврђене појединачним постојећим законима, као што су Закон о шумама, Закон о водама, Закон о заштити пољопривредног земљишта, Закон о заштити животне средине, Закон о ловству, Закон о рибарству или другим прописима (Уредба о заштити природних реткости, Уредба о стављању под контролу сакупљања и промета дивљих врста биљака и животиња и др). Изузетак представља забрана експлоатације минералних сировина у границама резервата.

ШУМЕ И ШУМАРСТВО

Око 50% површина под шумом на подручју резервата је у државној својини а њихов корисник је ЈП „Србијашуме“ које газдовање тим шумама обавља преко Шумског газдинства Борања Лозница– Уредбом о заштити, на подручју резервата забрањени су крчење и чиста сеча шуме, осим ради промене врсте дрвећа и узгојних облика шуме на малим површинама, изградње шумских комуникација и објеката, заштите и надзора природних вредности и за друге дозвољене намене изградње и уређења простора у складу са законом, као и сеча репрезентативних стабала дрвећа и примерака заштићених, ретких и у другом погледу значајних врста дрвећа и жбуња, као и садња, засејавање и насељавање дивљих врста биљака страних за природни, изворни живи свет Западне Србије, осим пошумљавања и садње биљака на малим површинама и у строго контролисаним условима ради хортикултурног уређења, заштите од водне ерозије и рекултивације деградираних површина.

Као оквир за однос према шумама постављен је одрживи развој шумарства уз примену мера за постизање циљева газдовања шумама и шумским земљиштем утврђеним у општим и посебним основама газдовања шумама којима се осигурава умерено повећање површина под шумским екосистемима и побољшање њиховог састава и здравственог стања, омогућава заступљеност виших узгојних типова и већих дебљинских разреда и квалитет дрвета, очување разноврсности и изворности дрвећа, жбуња и осталих биљака у шумским састојинама, омогућава планска изградња и реконструкција шумских комуникација и објеката.

Газдовање шумама на подручју заштитне зоне врши се на основу Закона о шумама и шумских основа, других меродавних прописа и докумената који регулишу област шумарства. Унапређивање стања постојећих шума обезбедиће се очувањем садашњег степена шумовитости и увећањем степена обраслости, квалитета и побољшањем размера смесе у високим разнодобним шумама.

Основни циљ јесте одрживо газдовање шумама, које подразумева управљање и коришћење шума и шумског земљишта на начин да се очува биодиверзитет, с тим да продуктивност и обнављање, виталност и потенцијал шума буду на нивоу који задовољава одговарајуће еколошке, економске и социјалне потребе.

Главни задаци у вези газдовања шумама су:

- Усаглашавање шумских основа са режимима утврђеним уредбом о заштити на деловима газдинских јединица које су обухваћене границама резервата; усаглашавањем обухватити све законом утврђене сегменте газдовања шумама (гајење и коришћење шума, изградња и одржавање шумских саобраћајница, унапређење свих функција шума);
- Анализа стања приватних шума и израда програма газдовања тим шумама за подручје резервата, односно за територије катастарских општина које у целини или делом припадају резервату; уколико се уређивање приватних шума организује кроз законом утврђену документацију на нивоу

територије општина, онда ће се резултати споменуте анализе као и циљеви газдовања, врста и обим радова на приватним парцелама под шумом на подручју резервата уградити у споменута општинска документа;

- Израда и доношење јединственог програма заштите од пожара за подручје Резервата који би био усклађен са мерама противпожарне заштите утврђеним шумским основама и другим шумарским документима, као и са противпожарним мерама које у складу са законом планирају и спроводе други субјекти;
- Контролисано коришћење укупног потенцијала шума за рекреацију и туризам;
- Израда јединственог програма коришћења и заштите лековитог биља, гљива и шумских плодова (споредних шумских производа) на подручју Резервата и потписивање споразума/уговора о сарадњи на реализацији тог програма са ЈП „Србијашуме“, сопственицима шума и земљишта на коме се наведени природни производи сакупљају;
- Израда захтева који би били усмерени на строжије режиме заштите шумских станишта на подручју резервата као апсолутни приоритет и максимално смањење експлоатације било ког облика

ДИВЉАЧ И ЛОВСТВО

Подручје резервата и заштитне зоне припада ловишту „Браћа Полић“ на територији општине Љубовија.

Ловне врсте - гајене ловне дивљачи су срна, дивља свиња, зец, фазан. Од других врста ловне дивљачи најзначајније су вук и лисица.

На подручју резервата и заштитне зоне активности лова, односно гајења, заштите и коришћења дивљачи одвијају се на основу Закона о ловству, других меродавних прописа (подзаконских аката) из те области и ловних основа, осим што је на подручју резервата уредбом о заштити забрањен одстрел дивљачи на обележеним местима гнезђења и хранилиштима белоглавог супа (што је прецизирано Правилником о унутрашњем реду и чуварској служби), других ретких птица грабљивица и лешинарских врста и насељавање алохтоних врста дивљачи, док се препоручују се мере за побољшање стања фонда ловне дивљачи, постављање наменских објеката и опреме за потребе њене прихране, чувања и праћења стања.

Концепција узгоја дивљачи и развоја ловства заснива се на:

- заштити диверзитета дивљачи, праћењу и усмеравању динамике развоја популације главних и споредних врста дивљачи;
- изради и одржавању ловно-узгојних и ловно-техничких објеката;
- гајењу и заштити дивљачи;
- обезбеђивању мира у ловишту;
- исхрани и заштити дивљачи;
- насељавању дивљачи у ловишту;
- усклађивању ловне и осталих делатности у ловишту; организацији стручне службе;
- санитарном одстрелу дивљачи, а по поправци стања и организованом лову основних врста.
- Унапређењу локалне инфраструктуре са пријем, смештај и организацију ловаца,

Главни задаци:

- Усаглашавање ловних основа са меродавним елементима режима заштите установљеног уредбом о заштити;
- Израда и реализација програма превенције и спречавања постављања отровних мамаца за вукове, лисице, псе луталице и друге животиње које наносе штету становништву;
- Израда пројеката реинтродукције и оснаживања популација врста дивљачи које су нестале или су угрожене, односно врста које се могу сматрати аутохотним за западну Србију, а на основу научних провера и стручних ставова утврђених ловним основама;
- Обавештавање чланова ловачких удружења о режиму заштите и утврђеним правилима унутрашњег реда, обука за препознавање птица, сисара, других животиња и биљака које се не смеју ловити, узмениравати, сакупљати или уништавати и потписивање споразума/уговора о сарадњи управљача Резервата са ловачким удружењима.
- Усмеравање активности на заштиту дивљачи и избегавање било какве ловне активности које су у апсолутној колизији са функцијама СРП клисура реке Трешњице.
- Валоризација потенцијне добити за Резерват и Управљача од ловног туризма и разматрање о забрани / дозволи лова на територији резервата у вишегодишњем периоду.

ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ И ПОЉОПРИВРЕДА

Доминантни корисник пољопривредног земљишта на подручју Резервата и заштитне зоне су сеоска домаћинства, а његова претежна намена/култура су пашњаци и ливаде, што условљава и чињеницу да сточарство (и то, углавном, екстензивном) представља главни облик бављења пољопривредом. Земљиште припада вишим класама бонитета, односно категоријама педолошких супстрата слабије плодности и ограничених облика коришћења. Употреба хемијских средстава (пестицида и хербицида) је мала – како у погледу укупне површине која се третира, тако и у погледу количине употребљених хемикалија по јединици површине. Изузетак су површине на којима се интензивније узгаја кромпир, али и ту је третирање хемикалијама мањег обима него у нижим, брдским и равничарским пределима.

Уредбом заштити на подручју резервата забрањено је преоравање пашњака и природних ливада, као и орање обрадивог земљишта и друге радње на местима и на начин који могу изазвати процесе водне ерозије и неповољне промене изгледа предела, док се препоручује и обезбеђује заштита земљишта од водне ерозије, санација и рекултивација оштећених или деградираних терена, развој земљорадње, сточарства, воћарства и пчеларства уз контролисану и што мању употребу хемијских средстава, очување и обнављање старих сорти и раса биљних култура и домаћих животиња. С обзиром да су наведне забране, ограничења и препоруке готово у целости засноване на закону и прописима који уређују коришћење и заштиту пољопривредног земљишта, обављање пољопривредне делатности и заштиту животне средине, оне се могу примењивати и на подручју заштитне зоне.

Основно концепцијско опредељење јесте одржив пољопривредни и рурални развој усклађен са захтевима очувања природних добара.

Друга концепцијска опредељење јесу:

- Израда програма развоја пољопривреде односно пољопривредне основе за подручје резервата и заштитне зоне који би се заснивао на студији природних и социо-економских услова предметног подручја, уз прецизну идентификацију просторних јединица у оквиру граница резервата, на нивоу делова катастарских парцела, на којима би се примењивале прописане мере заштите пољопривредног земљишта и његовог оптималног коришћења;
- усклађивање начина коришћења пољопривредног земљишта с природним погодностима и ограничењима и развојним потребама локалних заједница;
- повећање конкурентности пољопривредне производње и искоришћавање локално специфичних погодности за развој пољопривредних производа посебних одлика квалитета до нивоа препознатљивог/географског имена порекла (тзв. бренда);
- развој органске, односно зелене пољопривредне производње;
- развој пчеларства, производње меда и пчелињих производа;

- интензиврање коришћења потенцијала ливада и пашњака за развој сточарства, пре свега млечно-месног говедарства (систем крава теле) и овчарства, повећањем капацитета стајског говедарства и пашњачког овчарства;
- искоришћавање местимичних агроеколошких погодности за производњу старих аутохтоних сорти јабуке, крушке и других врсти воћа, семенског и меркантилног кромпира, планинских сорти стрних жита, лековитог и ароматичног биља, меда и др.;
- прерада производа кроз мала породична газдинства и виши степен финализације ових производа.
- одређивање технолошких и других стандарда којима се обезбеђује сертификација и очување робне ознаке производа са дефинисаним географским пореклом и са "зеленом ознаком" – "green range" за пољопривредне производе са подручја СРП Трешњица, уз успостављање система контроле примене усвојених стандарда за сертифициране производе;
- Проналажење тржишта и промоција пољопривредних производа заштићеног географског порекла, производа да додатном вредности, ознаком квалитета и подручја.

ВОДЕ И ВОДОПРИВРЕДА

Уредбом о заштити, на подручју резервата, забрањени су изградња водопривредних објеката који ометају размножавање или спречавају миграције риба и мини хидроелектрана, изградња и реконструкција објеката за водоснабдевање. Воде реке Трешњице првенствено се користе за производњу рибе.

Главни задаци:

- зауставити инвестиционе планове за изградњу мини хидро електрана,
- стварање услова за реинтродукцију аутохтоних врста риба
- стварање услова за инвестирање у производњу рибе

МИНЕРАЛНЕ СИРОВИНЕ И РУДАРСТВО

На подручју Резервата и заштитне зоне нема значајнијих лежишта и резерви минерних сировина. Од економског значаја су резерве грађевинског камена, првенствено кречњака, и позајмишта. Уредбом о заштити на подручју Резервата забрањена је експлоатација минералних сировина.

ТУРИЗАМ

Туризам, паралелно са науком и образовањем, спада у најзначајније функције заштићеног подручја и треба да представља, са становишта економских циљева, респективну или једну од основних делатности људи који тамо живе.

Уредбом о заштити потврђена је потреба и дата могућност за изградњу објеката, инфраструктурно опремање и уређење простора, између осталог, и за намене екотуризма као и за приказивање спелеолошких вредности у рекреативне и туристичке сврхе.

Туризам на подручју резервата и заштитне зоне треба да испуњава два кључна услова: да буде одржив и да се у што већој мери манифестује као екотуризам. Екотуризам је еколошки одговорно путовање и посета у природна подручја, ради уживања и уважавања природе (и пратећих културних одлика/вредности - како из прошлости, тако и садашњости) уз потпомагање заштите, мали негативни утицај посетилаца и корисно активно социо- економско ангажовање локалног становништва. Екотуризам има водећу улогу у увођењу праксе одрживог развоја у туризам, са специфичностима које га разликују од ширег концепта одрживог туризма. Оне се, првенствено, односе на допринос очувању природног и културног наслеђа и тумачењу посетиоцима вредности тог наслеђа, укључивање локалног становништва у планирање, развој и пословање и остваривања благостања за то становништво, стављање нагласка на индивидуалне и мање групне посете.

Кључни партнери у организацији екотуризма су микро, мала и (евентуално) средња предузећа којима владе и локалне самоуправе треба да пруже финансијску и другу развојну подршку. Локални природни и људски ресурси и производи морају бити подлога тог развоја, како ради стварања и очувања слике аутентичности, тако и ради што веће користи која треба да остане у екотуристичким дестинацијама. Промовисање идеје и планова екотуристичког развоја, као и обука људи, су неизбежна потреба и мукотрпни задатак оних који креирају и спроводе политику развоја туристичке привреде.

У планирању екотуризма мора се одговорити на питања: како управљати посетиоцима, како организовати и уредити екодестинацију да би се она очувала и да би туриста могао доживети осећај блискости са природом и, привремено, се интегрисати у локалну заједницу, како изградити туристички смештај по моделу и критеријумима "ecolodge" (заштита природних и културних вредности, минималан утицај на животну средину и уклапање у пејсаж, мала потрошња воде, алтернативни извори енергије и пажљиво поступање са отпадом и тд), како постојеће и нове хотеле упутити и обавезати да послују поштујући начела одрживости и очувања животне средине.

Центар за природне ресурсе „НАТУРА“, заинтересовани учесници и партнери, учиниће озбиљан покушај да облици и видови туризма који се планирају и реализују на подручју Резервата и заштитне зоне (сеоски, зимски- планински, екскурзиони, излетнички и др) испуњавају претходно наведена начела „одрживости“, као и да се на највећем делу подручја резервата мора применити модел туристичког развоја означеног појмом „екотуризам“.

Главни садржаји боравка посетилаца могу бити:

- дефинисање концепта еко центра – визиторског центра који ће бити едукативно, информативног карактера, у коме ће се посетиоци моћи упознати са вредностима Резервата, добити адекватне информације о концепту заштите, биодиверзитету, геонаслеђу, упознати се са могућностима боравка, смештаја и другим садржајима резервата
- шетња мрежом дискретно обележених излетничких стаза, уз евентуално уређивање појединих деоница за вожњу бицикла;
- посматрање птица и друге дивљачи, њихово фотографисање, учешће у прихрани белоглавог супа и у другим организованим активностима заштите биљног и животињског света и чистоће предела;
- учешће у прихрани дивљачи и другим организованим ловачким активностима;- спортски риболов и учешће у порибљавању;
- брање печурака, лековитих биљака и сакупљање шумских плодова уз пратњу водича;
- посматрање прераде млека и других традиционалних радова у оквиру сеоских домаћинстава и колиба - сезонских боравишта сточара (припрема вуненог и конопљаног предива, ткање, ваљање сукна, млевење жита у воденицама, плашћење сена, прављење ђумура, печење креча и др);
- друге активности зимског планинског туризма;
- посматрање или учешће у традиционалним вештинама, играма и надметањима;
- пењачке активности у природном окружењу и алпинистичко спуштање кањоном Трибуће,
- биваковање, односно преноћиште под шаторима или у колибама које би се наменски за ту сврху градиле у старом архитектонско-грађевинском стилу.
- изградња објеката у дестинацијама мора бити контролисана и еколошки лиценцирана, плански усмеравана, потпомогнута стручним саветима и финансијским субвенцијама. Објекти смештаја у тзв. „екодестинацијама“ не треба да прелазе десет лежаја, док би главна рецептивна база за екотуристичке посетиоце била у сеоским домаћинствима, постојећим и новоизграђеним хотелима у окружењу.

Ограничења за развој туризма на територији СРП Трешњица су:

- низак ниво приступачности атрактивним туристичким локацијама;
- низак ниво комуналне опремљености, неизграђена техничка инфраструктура и непокривеност простора јавним путевима са савременим коловозом;
- низак ниво маркетиншке продорности на национално и европско тржиште;
- низак ниво смештајних капацитета;

- недостатак регионалне сарадње (у оквиру СРП и ван њега) – локално сагледавање развоја;
- непостојање јединствене туристичке понуде у оквиру СРП Трешњица и ван њега.

Главни задаци:

- израда и реализација пројекта развоја екотуризма на подручју Резервата, са посебним нагласком на заснивању екотуристичке инфраструктуре, обезбеђењу сарадње и партнерства са становништвом и другим заинтересованим учесницима и обуци људи за рад у екотуризму и екосертификацији;
- изградња примарне екотуристичке инфраструктуре (пешачке и бициклистичке стазе, паркинг простор, видиковци, места за одмор, риболовне стазе), као и обезбеђивање веће приступачности туристичким локалитетима;
- формирање визиторских центара, улазних и инфо пунктова;
- реализација пројекта постављања и одржања туристичке сигнализације;
- подстицање реконструкције и изградње смештајних капацитета сеоских домаћинстава;
- анимирање заинтересованог становништва и других учесника за обезбеђење финансијске подршке за реализацију микро и малих пројеката из подстицајних средстава буџета Републике и пружање стручне помоћи у припреми тих пројеката и подношењу захтева;
- израда и штампање детаљних инвентара/прегледа традиционалних јела и напитака, предмета, алата и опреме, лековитог биља, печурака и шумских плодова, старих сорти и раса биљака и домаћих животиња, са идентификацијом власника, места или количина и фотографијама већине тих садржаја;
- успостављање сарадње између кључних и меродавних учесника у туризму, односно општинских туристичких организација, Центра за природне ресурсе „Натура“, туристичких агенција, правних и физичких лица која се баве пружањем туристичких и угоститељских услуга;
- израда детаљног плана (итинерера) обиласка подручја резервата са варијантним решењима у погледу садржаја и мотива који су предмет боравка и доживљаја, величине и начина вођења туристичких група и др.

РУРАЛНИ РАЗВОЈ

Основни "конфликт" на заштићеном подручју може се јавити између између заштите природних вредности и „нергетске експлоатације“ вода и развојних потреба локалног становништва. Полазећи од основних принципа одрживог развоја потребно је успоставити баланс између одрживе заштите вредности и ресурса и одрживог развоја подручја. Основни принцип за релативизацију ових потенцијалних конфликта је обезбеђивање користи за локалну заједницу, и то:

- унапређењем економских и социјалних услова живљења на селу, подршком развоју непољопривредних делатности и повећању запослења сеоског становништва, очувању културних и традиционалних вредности и идентитета руралних подручја;
- укључивањем локалног становништва у активности и послове на заштити и презентацији природних добара и ресурса (вода, шума и др);
- јачањем пословног повезивања пољопривреде са компаративним делатностима (туризам, угоститељство и сл.), ради директног пласмана производа у туристичкој понуди и подстицања

- диверзификације руралне економије развојем допунских делатности (сеоског туризма, кућне радности, трговине, и сл);
- обезбеђењем компензација или компензационих програма (првенствено у туризму) за штете узроковане ограничењима режима заштите природних добара и ресурса;
- доприносом локалној привреди, промовисањем и коришћењем локалних производа у туристичкој понуди и едукацијом становништва за презентацију природних вредности и укључивање у пружање туристичких и комплементарних услуга;
- успостављањем равнотеже између користи од туризма и других привредних активности кључних за одржање и развој локалне заједнице;
- развој посебних програма прилагођених особеностима руралног подручја, локалних заједница и територијалних група (помоћ сеоском становништву у ванредним ситуацијама - велики снегови, пожари, суша...; програми друштвене бриге о деци и младима; програми социјалне и здравствене заштите старих лица, нарочито у старачким и самачким домаћинствима; специјализовани програми за побољшање квалитета свакодневног живота жена);
- задржавање младог и радно способног становништва обезбеђењем нових послова и допунских прихода у туризму и услугама, секундарним делатностима и ктивностима на заштити и одрживом коришћењу природних и културних ресурса и добара;
- уређење и изградња сеоских насеља и очување и унапређење традиционалног начина ређења предела и изградња сеоских насеља у складу са режимима заштите природних и културних добара и заштите предеоних целина;
- подршка утврђивању и примени интегралне стратегије одрживог руралног развоја, на локалном и регионалном ниво, што ће омогућити коришћење европских предприступних и међународних програма и фондова за рурални развој.

Реализација овог принципа подразумева предузимање низа акција, у првом реду, на инфраструктурном опремању подручја за задовољење потреба локалног становништва, обезбеђењу нових послова и додатних извора прихода за рурално становништво, као и едукацији локалног становништва. Повратни ефекти би били очување демографских ресурса руралних подручја и мреже насеља, развој активности комплементарних режимима заштите и коришћења простора и укључивање локалног становништва у заштиту, уређење и презентацију природних и културних добара и вредности подручја.

основни циљ ;

- Формирање локалне акционе групе базиране на ЛИДЕР приступу, између актера из цивилног, приватног и јавног сектора, ради доношења стратегије руралног развоја подручја и задржавања младих, отварања нових радних места и побољшања социоекономских услова

10. АКТИВНОСТИ НА ПРОМОЦИЈИ ВРЕДНОСТИ ЗАШТИЋЕНОГ ПОДРУЧЈА

Приказивање вредности резервата, односно интерпретација и промоција заштићеног подручја, представљају један од значајних задатака стараоца на остварењу циљева заштите овог подручја.

Главни задаци у смислу промоције:

- Стално медијско приказивање (дневне новине и часописи, радио, телевизија) напора, резултата и успеха на очувању и унапређењу стања заштићеног подручја, његовог коришћења, као и проблема и тешкоћа који прате заштиту;
- Активно учешће на научним и стручним скуповима и манифестацијама и организовање таквих скупова и манифестација;
- Снимање популарних, образовних и научних филмова;
- учешће на филмским фестивалима
- Штампане месечног и годишњег билтена,
- Штампане проспеката, лифлета, разгледница, налепница ;
- редовно ажурирање Интернет презентације.
- подршка манифестацијама локалних заједница са подручја ;
- израда сувенира подручја
- штампање публикација о врстама Резервата;
- штампање публикације Монографије Истраживање Резервата
- штампање монографије Историјат заштите белоглавог супа
- едукативно / промотивни рад са удружењенима грађана и школама на промоције и едукација о вредностима Резервата
- Снимање популарних, образовних и научних филмова;
- укључивање организација цивилног друштва, младих истраживача и студенских организација у истраживачке, едукативне и промотивне активности

11. СТУДИЈСКА (ИСТРАЖИВАЧКА), ПРОГРАМСКА, ПЛАНСКА И ПРОЈЕКТНА ДОКУМЕНТАЦИЈА ПОТРЕБНА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И АКТИВНОСТИ

Студијска (истраживачка), програмска, планска и пројектна документација потребна за спровођење циљева и активности на:

Заштити природних вредности:

- Попис сметлишта и израда пројекта за санирања дивљих депонија;
- Израда пројекта сакупљања, одлагања и евакуације отпада на подручју резервата и у непосредном окружењу као икљученог отпада са хранилишта,
- Израда пројекта истраживања морфолошких, физиолошких, генетских, миграторних и других особина белоглавог супа у условима са и без вештачке прихране;

- Израда пројекта истраживања еколошких и других услова за реинтродукцију и реколонизацију некрофагих врста птица грабљивица;
- Израда пројекта истраживања животног циклуса и популационих карактеристика салмонидних врста риба на подручју резервата;
- Израда пројекта флористичких и фитоценолошких истраживања;
- Израда јединственог програма коришћења и заштите лековитог биља, гљива и шумских плодова (споредних шумских производа) на подручју Резервата;
- Израда пројекта реинтродукције и снажења популација врста дивљачи које су нестале или су угрожене, односно врста које се могу сматрати аутохотним за западну Србију, а на основу научних провера и стручних ставова утврђених ловним основама;
- израда пројекта истраживања биодиверзита орнитофауне, ихтифауне, херпетофауне, сисара, лептира, вилиних коњица и друге врсте инестака, затим фитофауне, микофауне и хидробиолошка истраживања.
- израда маркетинг плана развоја и промоције Подручја
- израда Стратегије руралног подручја будуће локалне акције групе - територијаног подручја Горња трешњица
- израда студије проширења границе Резервата

Заштити културних вредности:

- Израда пројекта конзервације и рестаурације воденица и других етно вредности (старих сеоских кућа итд),

Заштити од пожара:

Израда јединственог програма заштите од пожара за подручје Резервата који би био усклађен са мерама противпожарне заштите утврђеним шумским основама и другим шумарским документима, као и са противпожарним мерама које у складу са законом планирају и спроводе други субјекти.

12. ОБЛИЦИ САРАДЊЕ И ПАРТНЕРСТВА СА ЛОКАЛНИМ СТАНОВНИШТВОМ, И ДРУГИМ ВЛАСНИЦИМА И КОРИСНИЦИМА НЕПОКРЕТНОСТИ

Основу корпоративног управљања заштићеним подручјима, која у случају Резервата и његове заштитне зоне нема алтернативу због наслеђених права власништва над непокретностима и коришћења природних богатстава, представља изградња дијалога са широким кругом заинтересованих страна. У том циљу, Резерват Центар за природне ресурсе „Натура“ организује обавештавање месног становништва, јавних предузећа, привредних друштава, предузетника, удружења, организација, других правних лица, општинских служби и органа о разлозима због којих је овај простор стављен под заштиту. При томе, посебно се наглашавају чињенице да предвиђени режим заштите неће угрозити било чије легалне и легитимне интересе и да ће, напротив, сви од тога имати користи. Такође, неопходно је у том дијалогу указати да се очување и одрживи развој заштићеног природног добра не могу остварити без поштовања прописаних мера и промена у понашању и начину обављања делатности.

За реализацију циљева обавештавања треба предузети следеће:

- Изградити дигиталну базу података (катастар) о непокретностима које се налазе у границама резервата;
- Сачинити списак домаћинства и становника који живе у границама резервата;
- Сачинити списак привредних субјеката и удружења са основним перформансама у погледу имовинско-правних односа, права и овлашћења у вези обављања делатности, коришћења простора и ресурса;
- Припремити и грађанима поделити штампани материјал са подацима о значају спровођења заштите и радњама које треба или не треба чинити у циљу очувања заштићеног природног добра и могућностима за остваривање материјалне добити кроз партнерске односе;
- Организовати јавне презентације заштићеног природног добра уз присуство представника стручних и научних институција, меродавних државних органа, локалне самоуправе, представника медија и сл.;
- Организовати пригодне презентације за локално становништво, ученике и све друге љубитеље природе;
- Изградити план медијске презентације и активности друштва (штампа и медијски наступи, интернет презентација);
- обновити црквени и народни вашар код школе у Трешњици као и сеоску славу изграђивати паралелно са заинтересованим и меродавним странама тих општина.

Та сарадња обухвата различите облике формалних и неформалних аранжмана и заједничких активности са:

- месним становништвом и школом у Трешњици
- шумским управама у Лозници,
- организацијама спортских риболоваца “Колубара“, односно са корисницима суседних рибарских подручја;
- ловачким удружењима "Браћа Полић" Љубовија;
- удружења грађана и невладине организације које се баве активностима из области заштите животне средине, одрживог развоја, спорта, рекреације, руралног развоја, социјалне заштите
- туристичком организацијом Љубовија;
- општинским управама и општинским службама;
- другим заинтересованим физичким и правним лицима

Изузетно је значајна сарадња са ПД „Риботекс” и ЈП „Србијашуме” као најкрупнијим корисницима природних ресурса израдом Уредбе о накнадама за коришћењем природних вредности. Та сарадња одвија се коректно и у успону је, при чему је сарадња са ЈП „Србијашуме” утврђена уредбом о заштити као експлицитна обавеза Резервата.

Површина шума и шумског земљишта у државном власништву којим управља то јавно предузеће обухвата скоро половину подручја Резервата и респективан део заштитне зоне а оквир сарадње је међусобно обавештавање, усклађивање планова и активности и заједничко обављање послова чуварског надзора, могућности развоја органске пољопривреде, руралног и екотуризма, уређење простора за потребе рекреације, спречавање непрописног/недозвољеног лова и риболова, тровања вукова и др.

13. АКТИВНОСТИ И МЕРЕ НА СПРОВОЂЕЊУ ПЛАНА СА ДИНАМИКОМ И СУБЈЕКТИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПЛАНА УПРАВЉАЊА И НАЧИН ОЦЕНЕ УСПЕШНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ

ДИНАМИКА РЕАЛИЗАЦИЈЕ

План управљања за период 2016-2025. године, као средњорочни документ, остварује се кроз годишње програме управљања којима се детаљно и прецизно дефинишу задаци, односно радови и активности, материјално-финансијски и организациони услови њиховог извршења.

1. Трајни задаци – чување/надзор, прихрана белоглавог супа, одржавање, опремање чуварске службе, сарадња, мониторинг, научноистраживачки и

образовни рад, промоција и приказивање вредности, постављање нове и одржавање постојеће сигнализације;

Хитни задаци, период: до 2016. - од задатака високог степена хитности издвајају се, на првом месту заустављање „енергетске експлоатације“ и планирана изградња малих хидроелектрана, увођење ГИС система за гнезда, почекат унапређења научно истраживачких активности (организовање теренских активности научно истраживачких експедиција и истраживања флоре, фауне и гљива), успостављање сарадње са истраживачком организацијама цивилног друштва, студентским организацијама, организације научно истраживачких кампова, започети радови на формирању Визиторског центра, урађен Маркетинг план развоја подручја.

2. Приоритетни задаци, период: 2016-2018. година – програм руралног развоја, програм развоја туризма, реинтродукција/реколонизација ишчезлих врста програм заштите од пожара, евиденција објеката народног градитељства и других културних вредности и повезивање и координација послова са сродним организацијама у рејону горње Дрине и Републике Српске, успостављених програм мониторинга са стручним организацијама и сарадницима, дефинисани и урађени недостајући плански документи за развој подручја, идентификоване локације за интересантне туристичке локације, формирана локална акциона група, урађена стратегија локалног одрживог развоја партнерства, започет рад на формирању мреже партнерских организација које ће допринети унапређењу подручја
3. Одложени задаци, период 2018-2025. године – израда потпуног ГИС-а, регистри и спискови флоре и фауне, уређење других локалитета од значаја за рекреацију и туризам, ЛАГ функционише, идентификовани извори финансирања за реализацију пројеката из Стратегија и Маркетинг плана, мрежа организација и сарадника функционише даје видљиве резултата у социоекономском аспекту унапређења подручја неугрожавајући заштиту природе
4. Чување заштићеног природног добра, теренски надзор над спровођењем утврђеног режима заштите и редовно одржавање уредности и чистоће предела, одржавање ознака, прихрана птица, промоција и приказивање вредности, образовни и научноистраживачки рад, сарадња са заинтересованим и меродавним учесницима реализације програма, односно спровођења заштите и одрживог развоја, представљају основни и трајни задатак стараоца.
5. изградња и уређење хранилишта на планираој локацији
6. проширење граница СРП на Баштеницу (место гнезђења дела колоније супова) и друге околне терене
7. изградња и опремање осматрачнице за туристично и научно посматрање птица (локација - место скретања ка хранилишту)

8. брендирање подручја – од корпе производа и сувенира подручја, до витрине која ће се налазити у етно домаћинствима и промовисати целокупан регион. Бренд ће представљати како традиционалну храну и пиће региона тако и богат биодверзитет, произвођене производе на традиционалан здрав и безбедан начин неугрожавајући природу
9. унапређење смештајних капацитета у етно и еко домаћинствима, подршка локалном становништву приликом регистрације, категоризација и обезбеђевање материјалних средстава приликом реализације инфраструктурних пројеката адаптације и реконструкције објектата у рекреативном туризму,

СУБЈЕКТИ РЕАЛИЗАЦИЈЕ

Носилац програма управљања и непосредни извршилац или учесник већине планираних задатака је Центар за природне ресурсе “Натура“. Међутим, корпоративно управљање, као водећи програмски принцип, претпоставља активну улогу већег броја субјеката који се укључују у програм у оквиру обављања своје делатности, вршења службених радњи и јавних овлашћења, или као извођачи радова у различитим комерцијалним аранжманима.

Од заинтересованих страна или сарадника на реализацији програма могу се издвојити:

- министарства надлежна за послове животне средине, урбанизма и изградње објеката, саобраћаја, просвете, науке, културе, пољопривреде, шумарства и водопривреде, рударства и енергетике, финансија;
- министарства привреде и туризма, Туристичка организација Србије и општинске туристичке организације, Удружење предузетника у сеоском туризму Србије;
- општина Љубовија са својим службама и јавним комуналним предузећима;
- Завод за заштиту природе републике Србије;
- државна јавна предузећа и привредна друштва („Електроурежа“, „Србијашуме“, “Путеви Србије“, „Србијаводе“);
- научне и образовне институције (биолошки, шумарски, географски, планерски и други факултети и институти);
- републички геодетски завод – општинске службе за катастар непокретности;
- Регионални завод за заштиту споменика културе из Ваљева;
- РХМЗ и Завод за заштиту здравља из Љубовија;
- Ловачки савез Србије, ловачка удружења и удружења спортских риболоваца;
- удружења грађана и невладине организације које се баве активностима из области заштите животне средине, одрживог развоја, спорта, рекреације, руралног развоја, социјалне заштите
- међународни програми подршке из области заштите животне средине, одрживог развоја, спорта, рекреације, руралног развоја...
- физичка лица и правна лица заинтересована и регистрована за развој пољопривреде и туризма;
- месно становништво.
- Српска православна црква
- потенцијална Локална Акциона група

Посебно важан чинилац реализације програма и партнер у управљању заштићеним природним добром је месно сеоско становништво. Програм управљања је у својим основним садржајима управо сачињен "за" и "са" тим становништвом. Изузетна сарадња већ је успостављена у вези обавештавања о угинулој стоци и ревносног преузимања и одвожења угинулих грла стоке од стране Центра за природне ресурсе „Натура“. Такође, кроз планиране развојне програме и практичне примере на њима заснованих пројеката отклониће се неверица тих људи да туризам удружен са пољопривредом, и уз уважавање и очување природног и културно-историјског блага, може донети економски просперитет и социо-демографски напредак.

Шанса за одрживо управљање целокупним подручјем и поделом одговорности може се обезбедити формирањем приватног јавног територијалног партнерства локалне акционе групе. Формирање ЛАГА, базиране на ЛЕАДЕР приступу, допринеће кохезивном унапређењу социо економских прилика у руралном подручју, кроз уједначен рурални развој.

ОЦЕНА ЕФЕКТА И УСПЕШНОСТИ ПРОГРАМА

За оцену ефеката и успешности програма управљања нису прописане или утврђене посебне методе и поступци. Из тих разлога, користиће се као погодни механизми који су на располагању: годишње планирање и извештавање.

Уредбом о заштити предвиђено је да се средњорочни програм остварује кроз годишње програме управљања који треба да садрже детаљну разраду програмских задатака са показатељима меродавним за њихово оперативно спровођење. Програм управљања за наредну годину доставља се надлежном министарству до 15. децембра заједно са извештајем о остваривању програма управљања у текућој години.

Оцена програма врши се на три временски и по одговорностима различита нивоа:

1. Центар за природне ресурсе “Натура“ као управљач и старалац дужан је да адекватно планира задатке и стално, односно редовно у току године прати њихово извршавање а из те одговорности проистиче обавеза да се кроз извештај констатују извршење и ефекти извршеног или одступање од планираног;
2. Надлежно министарство у годишњим плановима и извештајима оцењује степен обезбеђености режима заштите, сходно закону и Уредби о заштити и извршење других обавеза управљача утврђених актом о заштити;
3. Завод за заштиту природе, првенствено у оквиру законом датих овлашћења стручног надзора, који се врши по потреби и повремено, оцењује усклађеност предузетих радова и мера са циљевима и модерним техникама односно најбољом праксом заштите.

Ипак, са практичног становишта, за управљача је основни критеријум оцене успешности програма испуњеност циљева заштите док као индикатори те оцене служе програмски задаци, односно

њихова заступљеност и степен реализације. Програм управљања може се оценити успешним уколико неки задатак и није извршен, али само под условом да то није довело до неповољних и штетних промена, а тиме и до одступања од циљева заштите. У годишњим програмима могу се планирати послови који нису предвиђени средњорочним програмом ако су у складу са режимом и циљевима заштите.

Међутим, уколико ванредни програмски задаци постану бројни или такви да одступају од задатих циљева управљања, онда је потребно извршити ревизију програма управљања. Ревизији програма, по правилу, претходе промене аката и докумената који се односе на врсту и границе заштићеног природног добра, режиме и мере заштите, субјекте управљање и финансирање.

14. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА ЗА ИЗВРШАВАЊЕ ПОВЕРЕНИХ ПОСЛОВА УПРАВЉАЊА ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈЕМ И НАЧИН ЊИХОВОГ ОБЕЗБЕЂЕЊА

Финансијска средства за радове, активности и мере утврђене програмом управљања, односно за заштиту и развој Специјалног резервата природе „Клисура реке Трешњице”, према члану 8. Уредбе о заштити, обезбеђују се из „буџета Републике, од накнаде за коришћење заштићеног природног добра, из прихода остварених обављањем делатности стараоца и из других извора у складу са законом”.

У буџету Републике Србије, у оквиру средстава одређених за надлежно министарство, утврђена је посебна ставка за суфинансирање националних паркова и других заштићених подручја. Према оквирном распореду тих средстава, који утврђује министарство, њихова намена је суфинансирање радова и других активности везаних за:

1. Чување, одржавање и презентација заштићених подручја – као што су пројекти успостављања и опремања служби надзора, обележавања, одржавања унутрашњег реда, санације деградираних површина, управљања отпадом, развој информационих система и др;
2. Управљање посетиоцима – као што су пројекти изградње информативно-контролних пунктова и визиторских центара;
3. Праћење и унапређење стања заштићених подручја – као што су пројекти мониторинга, реинтродукције, рекултивације и др;
4. Уређење простора и одрживо коришћење природних ресурса – као што су програми, планови и пројекти за развој екотуризма, органске пољопривреде и др;
5. Регулисање имовинско-правних односа – као што су пројекти откупа, замене или добијања на коришћење земљишта и других непокретности, накнаде власницима и корисницима непокретности за ограничење права коришћења, нанету штету или друге трошкове које имају у вези заштите

Основана су очекивања да се поједини програмски задаци, које реализују Центар за природне ресурсе „НАТУРА“ или други заинтересовани учесници, финансирају из средстава буџета Републике преко Министарства пољопривреде и заштите животне средине, Министарства државне управе и локалне самоуправе и Министарства за инфраструктуру. Такође, програм управљања подразумева и пројекте за чије се суфинансирање може очекивати и подршка Министарства науке Министарства културе и Министарства туризма.

Начин стицања и обим сопствених прихода Центра за природне ресурсе “Натура“ из обављања делатности су такви да пружају скромне могућности за капитална улагања и покривање текућих расхода на извршењу програма управљања.

Главне делатности Центра су заштита природе, односно управљање заштићеним природним добром. Кључна категорија прихода од вршења делатности заштите природе су накнаде за коришћење заштићеног природног добра које се могу установити за коришћење појединих природних ресурса, за обављање делатности, за пружање услуга, коришћење имена и знака Резервата и Центра, комерцијално снимање, постављање реклама и подршке донатора.

Планска претпоставка је да Резерват из претходно наведених прихода може покрити између 10 и 20% трошкова рада (односно зарада, текућих материјалних трошкова рада и трошкова одржавања средстава). Од осталих извора, очекују се улагања приватника у сопствене пројекте развоја туризма и пољопривреде (предвиђене програмом управљања), донаторска улагања домаћих и иностраних физичких лица и организација. Управо у овом сегменту може доћи до изражаја креирање стратегије руралног развоја и активности локалне акционе групе.

Сопствени приходи Центра за природне ресурсе “Натура“ су средства прикупљена од накнада за коришћење заштићеног природног добра, из наплаћених казни, услуга, аранжмана, донација и других средстава који нису прописани актом о накнадама. Приходи из буџета Републике су средства која се ангажују преко министарстава надлежних за послове заштите животне средине, економије и туризма, пољопривреде, шумарства и водопривреде, инфраструктуре, изградње и планирања, науке, културе и просвете, рударства и енергетике, односно републичких институција које се финансирају из буџета Републике. Средства из буџета Општине обухватају средства општина Љубовија намењена комуналном уређењу, екологији, одржавању општинских путева, урбанизму, туризму и др. Нису обухваћени програмски задаци који се реализују у оквиру редовног вршења делатности јавних предузећа и привредних друштава из области шумарства, водопривреде, енергетике, друмског саобраћаја и др.

План ће реализовати сходно приоритетима и приливом предвиђених средстава. Управо годишни планови ће детаљније имати за циљ дефинисање кључних извора финансирања и њихово обезбеђивање. Такође имаће за циљ проанализирање додатних извора финансирања, идентификовање кључних партнера и нисиоца како донаторства тако и капитала у реализацију програма развоја подручја.

Специјални резерват природе Горња Трешњица урадио је одличана конзервациони посао и ревитализовао и реколонизовао популацију белоглавог супа и ван граница резервата. Целокупан посао не бих био могућ без подршке локалне заједнице.

Сада је тренутак да се поново уради заједничка развојна шанса за подручје, и суживот становништва и биодиверзитета.

Финансијски план управљача (износ у еврима)

	Опис задатка	Редовни / привремени	Период реализације по приоритетности	Износ по години	Трајање активности године	Укупан Износ	Главни извор финансирања	Додатни извори финансирања
1	Одржавање и надзор СРП Трешњица	редовно	2016-2025	20.000 евра	10	200.000 евра	Министарство надлежно за послове животне средине	Донатори
2	Научно истраживачке активности	редовни	2016-2015					
	Увођење ГИС система за гнезда	Редовне		500 евра	10	5.000 евра	РУГФОРД	Донатори
	Истраживачке активности и мониторинг	Редовне		2.000 евра	10	20.000 евра	Самостално	ЕУ фоднови донатори
	Научно истраживачки кампови	Редовни		1.500 евра	10	15.000 евра	Министарство омладине	Фонд за промоцију науке
3	Изградња визиторског центра							
	Планска документац		2016	3.000 евра	1	3.000 евра	Самостално	

	ија							
	Изградња документац ија		2017	15.000 евра	2	30.000 евра	ЕУ Донација	
4	Маркетинг план развоја подручја		2016	5.000 евра	1	5.000 евра	РЕК	
5	Развој руралног подручка							
	Развој локалне акционе групе		2016-2018	5.000 евра	3	15.000 евра	Министарство надлежно за послове животне средине	
	Креирање стратегије руралног развоја		2016-2018	5.000 евра	1	5.000 евра	Министарство надлежно за послове животне средине	
6	Проширење граница резервата		2016-2018	5.000 евра	3	15.000 евра	Међународни фондови	
7	Проширење и одржавање хранилишта		2016-2025	1.000 евра	10	10.000 евра	Самостални приходи	
8	Брендирање подручја		2018	20.000 евра	1	20.000 евра	Међународни фондови	
9	Унепређење смештајних капацитета у границама и околини резервата		2018-2015	10.000 евра	7	70.000 евра	Министарство туризма	
	укупно					410.000 евра		

KONSTITUCIJA

